

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ КРИМІНОЛОГІЇ

Матеріали IV наукової студентської
конференції з кримінології
(м. Харків, 22 листопада 2005 р.)

Харків
2006

З М І С Т

<u>Гетьман А.П.</u>	Вітальне слово.....	3
<u>Голіна В.В.</u>	Теоретичні проблеми попередження злочинності.....	4
<u>Оболенцев В.Ф.</u>	Статистичний облік та правоохоронна діяльність: співвідношення та способи удосконалення.....	7
Р о з д і л 1. ЗЛОЧИННІСТЬ		
<u>Волотовская Н.С.</u>	Причини латентної преступності.....	10
<u>Єгізаров Р.А.</u>	Кримінологічні аспекти легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.....	12
<u>Іванків І.Б.</u>	Молодіжна злочинність: причини та методи попередження.....	14
<u>Йорданов В.П.</u>	Про чинники детермінації податкової злочинності.....	16
<u>Кікцьо Т.</u>	Проблема торгівлі людьми в Україні.....	19
<u>Ковпак М.М.</u>	Кримінологічна характеристика насильницьких	

	злочинів проти життя і здоров'я особи в сучасній Україні.....	20
<u>Колтунова О.О.</u>	Кримінальна експлуатація дітей.....	22
<u>Кравченко І.П.</u>	Державна зрада: кримінологічний аспект.....	24
<u>Кузнєцов Д.</u>	Кримінологічна характеристика злочинності неповнолітніх.....	26
<u>Макаєв В.</u>	Преступность лиц с психическими аномалиями.....	28
<u>Марадіна Ю.С.</u>	Катування. Кримінологічний та кримінально-правовий аспекти.....	30
<u>Погребняк О.О.</u>	Кримінологічна характеристика злочинів, вчинених молоддю України під впливом нетрадиційної релігії.....	33
<u>Рева Р.Р.</u>	Транснаціональна злочинність: до постановки проблеми.....	35
<u>Ткачук М.Л.</u>	Категоріальний апарат детермінації злочинності.....	37
<u>Черниш Р.Ф.</u>	Наука кримінології: сучасний стан та проблеми розвитку.....	41

Р о з д і л П. ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ

<u>Борисенко І.О.</u>	Кримінологічна характеристика лідера організованої злочинної групи.....	42
<u>Вавренюк А.</u>	Соотношение социального и биологического в личности преступника.....	44
<u>Гутник І.В.</u>	Психологічні властивості вбивць на побутовому ґрунті.....	47
<u>Загоруйко О.І.</u>	Причини та умови здійснення злочинцями впливу на учасників кримінального судочинства та шляхи його подолання.....	50
<u>Коротка А.</u>	Типологія серійних убивць.....	51
<u>Кріцак І.В.</u>	Кримінально-правовий та кримінологічний аналіз особи злочинця.....	55
<u>Орлов Ю.В.</u>	Агресія і агресивний потенціал української молоді.....	58
<u>Оробець К.М.</u>	Чинники та види віктимності.....	59
<u>Рубаник Ю.В.</u>	Влияние субъективных факторов на совершение преступления.....	63
<u>Скубак О.О.</u>	Особа жінки-злочинниці: соціально-демографічні та психологічні особливості...	66
<u>Церкуник Л.В.</u>	Рання профілактика підліткової	

	злочинності.....	70
<u>Швець Н.В.</u>	Жертва торгівлі людьми.....	72

Р о з д і л III. ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

<u>Алексєєва Ю.В.</u>	Попередження злочинності органами внутрішніх справ.....	75
<u>Видрич М.П.</u>	Захист дітей від насильницьких посягань.....	77
<u>Высоцкая В.В.</u>	Криминологические идеи борьбы с преступностью в произведении Ч. Беккариа “О преступлениях и наказаниях”.....	80
<u>Григорян І.Р.</u>	Теоретичні основи попередження злочинів проти особи у сімейно-побутовій сфері.....	83
<u>Давидов С.В.</u>	Вивчення та попередження злочинності в регіоні органами внутрішніх справ.....	86
<u>Ложкін В.В.</u>	Детермінація злочинності в органах внутрішніх справ.....	88
<u>Лысенко Р.С.</u>	Криминологический аспект предупреждения преступлений против половой свободы личности.....	91
<u>Малик В.</u>	Программа реабилитации преступников “Криминон”, основанная на моральном кодексе “Дорога к счастью”.....	94
<u>Панченко А.</u>	Спеціально-кримінологічне попередження організованої злочинності.....	97
<u>Уварова О.О.</u>	Попередження насильства в сім’ї: вітчизняний і міжнародний досвід.....	100
<u>Яковів С.О.</u>	Захист інтересів неповнолітнього в кримінальному судочинстві.....	103

Шановні колеги!

З великим задоволенням вітаю вас із відкриттям IV студентської наукової конференції “Актуальні проблеми сучасної кримінології”!

Приємно констатувати, що в нашій академії проведення такого заходу стало вже доброю традицією. І це не дивно, бо кримінологічні знання в сучасному суспільстві вельми необхідні. Народ України будує правову, демократичну державу, тому є потреба у фахівцях, обізнаних у нагальній проблемі суспільства – злочинності. Саме вам уже скоро доведеться на практиці запроваджувати заходи, спрямовані на запобігання цьому явищу. І кримінологічна конференція, в якій ви берете участь, безпосередньо сприятиме вашому становленню як спеціалістів.

Переконаний, що в доповідях учасників буде приділено достатньо уваги питанням теорії та практики боротьби зі злочинністю. Найбільш цікаві моменти можна обговорювати в процесі наукової дискусії. Набуті ж таким чином знання знадобляться при підготовці до іспитів, написанні наукових праць із кримінології та інших правових дисциплін.

Отже, успіху та плідної роботи в конференції усім присутнім!

А.П. Гетьман, проректор
з наукової роботи, д-р юрид. наук
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

В.В.Голіна, д-р юрид. наук, професор
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Попередження злочинності – складне узагальнююче поняття, яким відображається теорія і практика специфічної діяльності держави і суспільства, спрямованої на недопущення злочинних дій як шляхом усунення їх причин та умов, так і методом припинення злочинної поведінки на різних стадіях її розвитку, тобто на стадіях готування до злочину та замаху на злочин. В організаційно-управлінському плані попередження злочинності уявляється як багаторівнева система, в якій кожна її підсистема вирішує певні функціональні завдання.

У сучасній кримінології за масштабами, рівнем соціального функціонування, цілями, суб'єктами, особливістю заходів тощо розрізняється загальносоціальне і спеціально-кримінологічне попередження злочинності.

Загальносоціальне попередження злочинності визначається як сукупність економічних, політичних, ідеологічних, організаційно-управлінських, правових та інших заходів, як правило, довгострокових дій, за допомогою яких удосконалюється суспільна система, стабілізується правопорядок у країні, налагоджується позитивна динаміка відносин між державою, суспільством, громадянами. Відомий німецький криміналіст Ф.Лист писав, що найкраща кримінально-правова політика – це найкраща соціальна політика.

Вважається, що в загальносоціальному попередженні закладено опосередкований вплив на злочинність, на усі ланки механізму антисуспільної поведінки, результативність правоохоронної та правозастосовчої діяльності тощо. Загальносоціальне попередження мовби “оздоровлює” соціальний організм.

Соціальна політика в Україні на даному історичному етапі зіштовхнулася з парадоксальною ситуацією, коли багато які масштабні соціально-економічні перетворення, спрямовані на укріплення та розвиток ринкових (капіталістичних) відносин, об'єктивно не оздоровлюють, а навпаки ускладнюють хворобливий стан соціального організму, породжують складну криміногенну обстановку в країні. Оцінюючи сьогодні, треба сказати, що в Україні немає загальносоціального попередження, оскільки державна політика спрямована головним чином на створення та розвиток тих суспільних відносин, яким іманентно притаманні криміногенні явища (бідність, безробіття, майнове розшарування населення, сімейне

неблагополуччя, кризи тощо), що породжують та збільшують злочинність, невідомі раніш її види, а також обтяжують її характер і структуру.

Чи означає це, що загальносоціальне попередження як концепція, принцип себе дискредитувало? Ні, як і раніше, воно залишається важливим аспектом соціальної політики, соціальною реакцією держави і суспільства на злочинність. Тільки загальносоціальні заходи здатні радикально впливати на деструктивні суспільні явища та інтенсифікувати протилежні позитивні сили.

Отже, подальша теоретична розробка зазначеної проблеми є актуальною для України.

Спеціально-кримінологічне попередження – це сукупність напрямів боротьби зі злочинністю, змістовною частиною яких є теоретична розробка і впровадження у життя методів і заходів з усунення негативних явищ і процесів, що безпосередньо породжують або сприяють злочинності, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки.

У зв'язку з даним визначенням розрізняються об'єктивно обумовлені інтересами практики три його підвиди: кримінологічна профілактика, спрямована на випередження виникнення, обмеження, усунення явищ і процесів, детермінуючих злочинність; запобігання та припинення злочинів, заходи яких мають за мету переривання початку злочинної діяльності.

Зазначені напрями спеціально-кримінологічного попередження злочинності здійснюються в Україні, але часто у виді кампаній, нерідко спонтанно, без належного теоретичного супроводження, а також ресурсного забезпечення, професіоналізму, спеціалізації. Суттєва зміна структури сучасної злочинності, коли вона набирає організованого, масштабного, “бізнесового”, корумпованого, безкарного характеру, яка “вміє” себе захищати від правоохоронних та правозастосовчих органів, змушує державу: діяти на випередження; виявляти політичну волю щодо знищення організованої злочинності, що здійснити в умовах суспільних змін дуже складно; шукати нові, нетрадиційні підходи до боротьби зі злочинністю.

Важливим питанням теорії попередження злочинності, яке майже не розроблене у вітчизняній кримінології, є проблема об'єкта попереджувального впливу. Об'єкт – це явище, процес, суспільні відносини, на який спрямована будь-яка діяльність. На наш погляд, об'єкт попереджувального впливу – це окреме або сукупність різних за природою, сферою та інтенсивністю проявів негативних явищ і процесів реальної дійсності матеріального, духовного чи психологічного характеру, які у взаємозв'язку та взаємообумовленості детермінують злочинність, формують злочинну поведінку, особу злочинця. Кримінологічні дослідження, практика попередження злочинності показують, що об'єктом попереджувального впливу виступають: негативні суспільні відносини в системі формування особистості, які руйнують їх позитивну регулятивну функцію та утруднюють виховання соціально корисних якостей особи і полегшують дію факторів, що

сприяю які корелюють зі злочинністю, окремі особи створенню антисуспільної її позиції; “фонові” явища, бистості чи контингенти осіб, у яких сформовані антисуспільні погляди, психічні аномальні особи, навіть окремі території, установи та ін. Глибина та ефективність попереджувального впливу багато в чому залежить від знання суб’єктами попередження злочинності основних кримінологічно значущих властивостей об’єктів. Серед них – криміногенність. Вважаємо, що криміногенність – це поняття, яким визначається “здатність” того чи іншого явища (соціального або біологічного характеру) створювати причини та умови злочинності. Багато які об’єкти криміногенні. На наш погляд, існує вимір криміногенності. Зокрема, ступінь криміногенності об’єкта (вище-нижче); криміногенний набір (більше-менше); криміногенний інтервал (ближче-дальше). Ці показники потребують детального аналізу і, можливо, виміру.

Попереджувальний вплив – це, так би мовити, “руйнування” криміногенності об’єкта. Розробка адекватних заходів такого “руйнування” – завдання сучасної кримінології.

В.Ф.Оболенцев, канд. юрид. наук, асистент
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

СТАТИСТИЧНИЙ ОБЛІК ТА ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ: СПІВВІДНОШЕННЯ ТА СПОСОБИ УДОСКОНАЛЕННЯ

В українському законодавстві є багато нормативних приписів, що регулюють правоохоронну діяльність. Однак найпринциповішим з них, мабуть, є положення ст. 3 Конституції України, якою закріплено: “Становлення і забезпечення прав і свобод людини є головним обов’язком держави”.

При цьому йдеться про охорону всіх без винятку прав та свобод громадян. Але мають правоохоронці достатню інформацію про те, що вони охороняють?

Вбачається, що в цьому сенсі існує чи не найбільш актуальна проблема правоохоронної діяльності – достовірність відомостей про кількість, місцезнаходження та стан соціальних цінностей як об’єктів охорони. Загальновідомо, що самі правоохоронні органи їх обліком не займаються, а використовують дані статистичних органів. Тому можна стверджувати, що ефективність боротьби зі злочинністю безпосередньо залежить від стану статистики, а її удосконалення сприятиме правоохоронній

діяльності.

У цьому сенсі треба відмітити затвердження Кабінетом Міністрів України 4 травня 1993 р. Концепції побудови національної статистики України (далі – Концепція). Згідно з цим документом перед державною статистикою поставлено завдання створення системи статистичної інформації, яка задовольнила б потреби усіх учасників суспільного відтворення в об'єктивних даних про стан і тенденції соціально-економічного розвитку. Зокрема, для правоохоронців у нагоді стали результати втілення вказаних нижче заходів.

1. Програмою передбачалося реформування статистичного обліку соціальних та матеріальних цінностей країни. Зокрема, було заплановано розроблення методики щоквартального обліку чисельності населення. Врахування таких даних зробило б заходи попередження злочинності більш цілеспрямованими. Бо життя громадян визнається найбільшою соціальною цінністю і, відповідно, підлягає постійному захисту та охороні.

2. Названим документом було передбачено вдосконалення статистичного обліку факторів злочинності. Йшлося, зокрема, про розробку методології обліку робочої сили та безробіття відповідно до загальноприйнятої міжнародної практики. Враховуючи, що більшу частину зареєстрованих осіб-злочинців становлять працездатні громадяни, які на момент вчинення злочину ніде не працювали і не навчалися, на підставі даних про зайнятість населення можна прогнозувати тенденції злочинності і планувати ефективний розподіл ресурсів правоохоронних органів.

3. Крім вдосконалення статистики соціальних та матеріальних цінностей в Концепції передбачено й реформування обліку протиправних посягань. Зокрема, планувалося: 1) вивчення досвіду розвинутих країн із проблем наявності та використання загальнокримінальної системи обліку та звітності; 2) створення системи єдиного обліку і статистичної звітності про стан злочинності; 3) розроблення методології обліку дорожньо-транспортних пригод; 4) розроблення з урахуванням міжнародної практики системи показників, які характеризують стан порушень законодавства у сфері економіки, та проведення розрахунків впливу окремих правопорушень на соціально-економічне становище країни. Ці заходи були здійснені у 1995р. за участю МВС, Генеральної прокуратури, Міністерства юстиції, Державного комітету статистики, Національного банку, Державного митного комітету. Враховуючи, що фактично з усіх цих питань на час їх втілення діяли методики ще радянських часів, їх реалізація була дуже нагальним завданням, а отримані результати – важливими в тому числі й для правоохоронної діяльності.

Реалізація вказаних заходів, безумовно, сприяла правоохоронній діяльності. Так, 21 грудня 1995 р. наказом Генерального прокурора № 21 була затверджена Інструкція про Єдиний облік злочинів. Того ж дня спільним

наказом Генеральної прокуратури та МВС №22/835 була затверджена Інструкція про порядок заповнення та подання документів первинного обліку злочинів, осіб, які їх вчинили, руху кримінальних справ і протоколів про злочини. Саме за цими документами в країні сім років здійснювався кримінально-статистичний облік. Після затвердження нових редакцій зазначених інструкцій у 2002 р. статистичний облік правоохоронців став більш досконалим. Зокрема, за окремим формуляром почали обліковуватися відомості про матеріальні збитки від злочинних дій та обсяг їх відшкодування.

У цілому ж за результатами аналізу історії кримінально-правової статистики України за роки незалежності можна стверджувати, що правоохоронна діяльність потребує більш точних відомостей про соціальні цінності, що охороняються.

Розділ І. ЗЛОЧИННІСТЬ

Н.С. Волотовская, 5 курс,
факультет підготовки кадрів
для Міністерства юстиції
і судової адміністрації
Національна юридична академія
України ім. Ярослава Мудрого

ПРИЧИНЫ ЛАТЕНТНОЙ ПРЕСТУПНОСТИ

Наличие значительного количества преступлений, фактически совершенных, но в силу определенных факторов не ставших известными правоохранительным и судебным органам, и поэтому не отображенных в официальной уголовно-правовой статистике, определяется специалистами как латентная преступность. Это явление считается существенной проблемой как для Украины, так и для других стран.

Причины латентной преступности – это, прежде всего, обстоятельства, непосредственно связанные с действиями преступников. В случае умышленного посягательства в сознании преступника происходит процесс формирования желаемой цели. Он планирует, как осуществить свои действия так, чтобы в результате их избежать негативных последствий (идет продумывание ситуаций, возможных способов преодоления вероятных препятствий). Учитывается и тот фактор, что явность противоправных действий на разных стадиях преступной деятельности не является одинаковой, а, следовательно, и необходимость деятельности по латентизации тоже разнится. Отсутствие рациональной деятельности по сокрытию совершенного

может обуславливаться незнанием соответствующей нормы, предусматривающей наказуемость деяния.

При совершении неумышленных преступлений осознанное их сокрытие начинается не ранее, нежели лицо начнёт осознавать преступный характер совершенного. Существуют факторы, объективно препятствующие рациональной деятельности по сокрытию содеянного (алкогольное и наркотическое опьянение).

Причиной латентной преступности являются и обстоятельства, связанные с деятельностью должностных лиц правоохранительных органов. К сожалению, бывают случаи, когда причиной латентизации преступлений стает незнательность, безответственность самих работников правоохранительных органов. Мотивы – совокупность действий, связанных с неправомерным использованием лицами, уполномоченными на выполнение функций государства, предоставленной им власти, должностных полномочий для удовлетворения личных интересов, то есть коррупционные действия (искусственная латентность). Так, исходя из статистических данных проведения выборочной проверки деятельности органов внутренних дел, приведенных А.М. Лариным, В.А. Леванским статье “О некоторых методах исследования латентной преступности”, в 2004 г. в Киевской области было выявлено 52 преступления, скрытых от учёта, из них 39 – тяжкие и особо тяжкие, 23 – разбойные нападения.

Исследования свидетельствуют о том, что эффективность правоохранительной деятельности зависит от многих обстоятельств, в том числе от кадрового, ресурсного обеспечения (имеет место перегруженность следователей: более 70 уголовных дел в год), а также недостатка профессионализма.

Сокрытие преступлений от учета осуществляется такими способами:

- необоснованные отказы в возбуждении дел или отказ по надуманным основаниям;
- квалификация преступления как административного, гражданского правоотношения или дисциплинарного проступка;
- нерегистрация сообщений о преступлениях в журналах учета.

Латентная преступность обуславливается и деятельностью лиц, осведомлённых в совершении преступления. Речь идет о потерпевших. Часто только они могут стать источником сведений о посягательствах, то есть предупредить латентизацию. Но потерпевшие, свидетели и осведомлённые лица не всегда заявляют в правоохранительные органы об известных им преступлениях (например, из-за недоверия к правоохранительным органам, боязни мести со стороны преступника, нежелания оглашения информации личной жизни).

Негативные последствия латентизации – это не только причиненный материальный и моральный вред. Специфические последствия латентизации

- это нарушение принципа неотвратимости наказания, одного из главных в уголовном судопроизводстве, а именно:
 - снижение уровня защищенности граждан;
 - создание обстановки безнаказанности и побуждение преступников к совершению более опасных преступлений;
 - снижение авторитета правоохранительных органов;
 - причинение имущественного и неимущественного (морального) вреда, который возмещается несвоевременно или вообще не возмещается;
 - количественно-качественная характеристика деятельности правоохранительных органов не может быть должным образом зафиксирована в уголовно-правовой статистике.

Р.А. Єгізаров, 5 курс
Інститут підготовки слідчих
для Служби безпеки України
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Легалізація – це злочинна діяльність з виведення “брудних” доходів із тіньової сфери і введення їх у сферу законного обігу, тобто надання доходам від злочинної діяльності статусу законної власності конкретної юридичної або фізичної особи.

Найбільшими каналами “відмивання” “брудних” доходів у нашій державі є ПЕК, фінансово-банківський сектор, ринок цінних паперів, агропромисловий комплекс, зовнішньоекономічна сфера, ресторанний та розважальний бізнеси, сфера послуг.

Відмиваючи свої надприбутки та використовуючи їх у легальному секторі економіки, злочинці підривають основи чесної конкуренції. Водночас кримінальні угруповання, прагнучи укріпити свої позиції, проникають у політичну сферу за рахунок злочинних прибутків (фінансування партій, громадських об’єднань й організацій, виборчих кампаній), що сприяє зростанню рівня коруптованості в різних гілках влади. Корупція – це засіб відмивання грошей у найзагальнішому вигляді.

Злочинці відшукують найновіші способи легалізації доходів. Діяльність по легалізації стала більш професійною: з’явилася свого роду “гільдія” спеціалістів у сфері легалізації злочинних доходів, яка складається з високопрофесійних банкірів, бухгалтерів, юристів, що безпосередньо не пов’язані з кримінальним світом, але виконують за відповідну винагороду

функції щодо приховування джерел доходів та подальшого вкладання їх в легальний бізнес.

“Відмивання” грошей – це перепона для нормального функціонування фінансової системи і, водночас, – ахіллесова п’ята організованої злочинності. Перш ніж будь-що легалізувати, треба це “будь-що” мати, і отримати його незаконно. Легалізація є сигналом здійснення інших злочинів. Легалізація безпосередньо пов’язана, як правило, з хабарництвом, зловживанням службовим положенням, корупцією, вимаганням, захопленням заручників, фінансовим шахрайством.

Найбільш ефективними засобами протидії легалізації доходів в Україні є: удосконалення нормативних актів, фінансово-банківської системи, системи “контролю” над фінансово-банківською системою (тут одразу згадуються останні реформи січня-лютого 2005 р. – спроби створення на базі ДКЦПФР, Держфінпослуг та Департаменту банківського нагляду НБУ нового “органу” – об’єднаного відомства з нагляду за фінансовими компаніями); поширення безготівкових розрахунків; установлення юридичної процедури, що знищує “вал” фіктивних підприємств; комп’ютеризація та систематизація всієї “підзвітної” бази в державі, об’єднання таких баз (у цьому випадку особливу увагу має бути приділено захисту цієї інформації); удосконалення міжнародної співпраці правоохоронних органів, підписання двосторонніх міжнародних та міжвідомчих договорів (на практиці ця форма міжнародного співробітництва є найбільш ефективною). Ефективності сприяло б й об’єднання на сучасному етапі зусиль СБУ, Служби зовнішньої розвідки (СЗР), КРУ та ДДФМ.

Хиби законодавчого регулювання в Україні створили парадоксальну ситуацію, при якій законодавча база замість того, щоб створити надійне правове поле і забезпечити дотримання режиму законності в сфері економічних відносин, стала одним з чинників, що дестабілізує цей процес. Закони, підзаконні нормативні акти, спрямовані на регулювання нових економічних відносин, мають декларативний, абстрактний характер і не ставлять надійних перепон на шляху зростання економічних злочинів. Членство в FATF – не самоціль для України. Головне завдання – зробити національну систему протидії легалізації брудних доходів максимально ефективною.

І.Б. Іванків, 2 курс,
Полтавський факультет
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

МОЛОДІЖНА ЗЛОЧИННІСТЬ: ПРИЧИНИ

ТА МЕТОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ

Злочинність серед підлітків і молоді набуває значних масштабів. Статистика доводить, що половина всіх засуджених – особи, молодші 21 року. Сучасний типовий злочинець молодший, ніж типовий злочинець п'ять років тому. Він жорстокіший, ймовірніше діятиме у групі осіб, прийматиме наркотики і матиме зброю. Саме це пояснює актуальність широкого дослідження причин злочинності.

Психологічна сторона злочину – одна з найголовніших. Внутрішні труднощі перехідного віку охоплюють психогормональні зміни, реорганізацію власного “Я”. Підлітки фізично дорослішають раніше, ніж психологічно. Прагнення подолати цю суперечність підштовхує до сприйняття зовнішніх ознак дорослості. Щодо мотиваційної сфери, у молоді, зазвичай, є велика різноманітність мотивів. Самі підлітки вказують на такі: “власна дурість”, “погані друзі”, “збіг обставин”, “цікавість, бажання спробувати щось нове” тощо.

Ключову роль у формуванні особи злочинця грає психологічне відчуження дитини батьками. Позбавлена батьківського тепла дитина відчуває себе непотрібною і непринятною, і в цьому закладається основа її дезадаптації у майбутньому. Діти, які ставали жертвами жорстокості і знущань, на 40% ймовірніше скоять злочин. Низький рівень життя сім'ї часто стимулює формування у дітей психології вигнанців суспільства, а це в свою чергу виступає як один з суб'єктивних чинників криміналізації свідомості. Проте матеріальне неблагополуччя не приводить автоматично і неминуче до злочинної поведінки. Часто багаті молоді люди скоюють злочини задля “яскравих відчуттів”. Отже, головними причинами молодіжної злочинності є: непорозуміння з батьками, недостатність піклування і уваги; низький рівень життя; погані друзі; надлишок невикористаного вільного часу; зловживання алкоголем і наркотиками.

Вирішення проблем молодіжної злочинності – одна з найважливіших проблем сучасності. Для цього треба створити сильні і справедливі закони. Краще не карати молодих правопорушників надто суворо, щоб вони не потрапляли до в'язниці. З іншого боку, потрібно законодавчо встановити суворі міри покарання за втягнення неповнолітніх у злочинні діяння, за жорстоке “виховання”, поширення наркотиків серед неповнолітніх. Важливий крок запобігання злочинності – правова освіта в школах. Знання наслідків протиправних дій примусить добре подумати перед їх вчиненням. Наступною пропозицією є створення різноманітних секцій, клубів і молодіжних організацій. Їх діяльність повинна привернути увагу молоді, дати можливість ефективно використати вільний час.

Головні принципи запобігання злочинності викладено в “Керівних принципах запобігання злочинності серед неповнолітніх”, прийнятих

резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 14.12.1990 р. У цьому документі йдеться про те, що запобігання злочинності неповнолітніх є істотним аспектом запобігання злочинності в суспільстві. Належної уваги потрібно надавати особистісному розвитку дітей і молодих людей, сприймати їх як цілком рівних партнерів. Потрібно заохочувати ЗМІ до мінімізації кількості трансльованої порнографії, наркотиків і насильства, зображати ці явища в негативному світлі, пропагувати гуманістичні принципи, також уникати приниження і деградації моральності.

Успішне запобігання злочинності неповнолітніх вимагає зусилля з боку всього суспільства, а ключовим моментом при цьому є боротьба проти людської байдужості.

***В.П. Іорданов**, 5 курс, факультет підготовки кадрів для Пенсійного фонду України
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ПРО ЧИННИКИ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

З розбудовою незалежної держави, з усіма притаманними їй атрибутами, в Україні особливої актуальності набуло питання формування якісно нових відносин у сфері господарювання взагалі, та податкової системи зокрема. На жаль, економічна криза, з характерними для неї спадом виробництва, інфляційними процесами, а також ідеологічна, пов'язана зі змінами у системі цінностей та орієнтирів, значно ускладнили цей процес, а певні чинники створили передумови навіть для криміналізації податкової реформи і призвели до абсолютно протилежних результатів, ніж очікувалися авторами реформ. Як наслідок цього, тіньова економіка за офіційними даними досягла рівня 50% від ВВП (за висновками незалежних експертів – до 70%), а рівень добровільної сплати податків не перевищує 60-70%, обкрадаючи, таким чином, соціально незахищені верстви населення: пенсіонерів, студентів, працівників бюджетної сфери та інші групи, що у сукупності складають переважну частину населення України.

Тому, необхідна не тільки боротьба та запобігання конкретним злочинам у сфері оподаткування, а й визначення криміногенних чинників, що їх зумовлюють. Особливу увагу слід приділити таким проблемам.

По-перше, це питання економічного плану. Традиційно сюди відносять економічні хвилі, зменшення ВВП, значну диференціацію у доступі до матеріальних ресурсів і соціальне розшарування. Однак головний чинник – антагоністичне протистояння між інтересами приватних власників – збереження отриманих прибутків та податкової системи України з її суто

фіскальним характером залишається, як правило, поза увагою дослідників. Ще у XVII ст. відомий політичний діяч, міністр фінансів Франції Кольбер зазначав, що стягнення податків – це мистецтво ошипування гусака з максимальною кількістю пір'я та мінімумом галасу. Отже, побудова раціональної податкової політики – дуже нелегке завдання, що стоїть перед урядом, однак воно потребує вирішення вже сьогодні. Цікавим та досить ефективним засобом детінізації економіки є досвід уведення єдиної ставки з податку з доходів громадян, що втілено у країнах СНД та є одним із центральних і невідкладних заходів у порядку денному урядів держав – членів ЄС.

По-друге, правове регулювання податкової сфери. Такі негативні властивості його, як заплутаність, непослідовність та нестабільність уже стали нормальним явищем та ні у кого не викликають здивувань. З метою залучення додаткових коштів традиційним стало щорічне внесення змін до основних законів України в галузі оподаткування: “Про оподаткування прибутку підприємств”, “Про податок на додану вартість” і “Про податок на доходи фізичних осіб” під час прийняття закону про Державний бюджет на відповідний рік (у той час, коли згідно зі ст. 7 Закону “Про систему оподаткування” забороняється зміна механізму справляння податків при прийнятті Держбюджету), що дезорганізує податкову систему України.

По-третє, це зміна ментальності працівників контролюючих органів. Значна увага приділяється перевихованню платників податків (проведення рейтингу кращих підприємств-платників податків, роз'яснювальна робота та конкурси малюнків серед школярів тощо). Однак змін на підсвідомому рівні потребують і податківці, у свідомість яких закладено “презумпцію винуватості” платників податкових платежів, що не рідко провокує їх на правопорушення.

Звичайно, це далеко не вичерпний перелік криміногенних чинників, що детермінують злочини у сфері податкових відносин (ухилення від сплати податків, незаконне відшкодування ПДВ, інші корисливі злочини), тим більше у світлі визнання та все більшого поширення у кримінологічній науці теорії множинності чинників, за якої немає і бути не може необхідних та достатніх причин і умов злочинності. Проте, на нашу думку, саме вони є вирішальними у спонуканні та провокуванні підприємців порушувати Закон. Вбачається, що подолання цієї проблеми можливе лише через макроперетворення, шляхом виваженої, обґрунтованої та послідовної політики. Це комплекс економічних, організаційних, правових та ідеологічних заходів, а саме застосовування при цьому лише того світового досвіду, що враховує особливості світосприйняття українського народу, його самотність.

Слід зазначити, що, не дивлячись на наочність у встановленні цих причин та умов у вчиненні конкретних податкових злочинів, у контексті ст.

23, 23¹, 23² та 65 КПК України проблематичності у слідчо-прокурорській та судовій практиці набуває питання їх усунення. Така ситуація зумовлена загальнодержавним масштабом їх походження та поширення, що є ще одним аргументом щодо необхідності глобальних змін на національному рівні. І починати діяти потрібно вже сьогодні!

Т. Кіцько, 5 курс,
Інститут підготовки кадрів
для органів прокуратури України
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

Останнім часом це словосполучення все частіше можна почути у ЗМІ чи зустріти у правовій літературі. Актуальність цієї проблеми для сучасного українського суспільства незаперечна. Кожен 10-й українець має близьку людину, яка стала жертвою торгівлі людьми. Скільки насправді громадян України перебуває за межами своєї держави – сказати важко, адже більшість з них перебуває там нелегально. Назвати точну цифру неможливо, вказують від 500 тис. до кількох мільйонів, приблизно третина з них стають жертвами торгівців людьми.

Даний вид злочину характеризується високою латентністю. Хоча і тут є певний прогрес. Якщо в 1998 р. було виявлено два таких злочини (у 1999 – 11; 2000 – 42; 2001 – 91; 2002 – 169; 2003 – 289), то за перше півріччя 2005 – 214. Кількість кримінальних справ, порушених за ст.149 КК України новоствореним відділом боротьби з торгівлею людьми ДКР МВС України, становить 1087.

Серед причин та умов, що сприяють цьому явищу в Україні, такі: фемінізація бідності; відсутність робочих місць, налагодженої системи захисту потерпілих та покарання винних; негативні психологічні чинники (криза економіки призводить до погіршення психологічного стану населення); насильство в сім'ї. Цей перелік можна продовжити.

Щодо механізмів залучення осіб до такого “бізнесу”, то до них можна віднести: а) оголошення в газетах, які пропонують роботу для молодих жінок за кордоном; б) вербування жінок через друзів та знайомих, які найчастіше самі були жертвами рабства; в) через шлюбні агентства, до яких звертаються не стільки в пошуках дружини, скільки джерела прибутку; г) з метою вербування використовують Інтернет, адже там можна не називати ні імені, ні адреси.

Не можна не згадати і про діяльність “туристичних” фірм та можливість вербування через використання програми обміну “AU PAIR”.

Мабуть, не варто говорити про те, що потрібно покращувати стан економіки, правового та трудового забезпечення громадян України. Поліпшення умов життя зменшить кількість бажаючих шукати щастя за кордоном. Найважливішим засобом попередження є інформування населення про реалії існування цього явища в Україні. Хто попереджений, той озброєний. Необхідно змінювати негативне ставлення суспільства до жертв работоргівлі, організувати центри медичної та психологічної допомоги.

М.М. Ковнак, 5 курс,
факультет підготовки кадрів
для Міністерства внутрішніх справ України
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ОСОБИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Життя і здоров'я людини є найважливішими природними цінностями. Є достатньо підстав вважати, що перші норми права в історії людства були спрямовані на захист життя і здоров'я людей (інколи шляхом вчинення аналогічного злочину у відповідь).

Життя людини відповідно до ст. 3 Конституції України є найвищою соціальною цінністю, а у ст. 27 Основного Закону наголошується, що кожна людина має невід'ємне право на життя. Тому злочини проти життя та здоров'я становлять велику суспільну небезпечність.

У Кримінальному Кодексі України захист цих благ міститься в розд. 2. Особливий підхід держави до захисту життя і здоров'я особи обумовлюється найвищою суспільною небезпечністю посягань на них.

Вивчення навмисних убивств і тяжких тілесних ушкоджень в Україні свідчить про стабільність структурних показників за багато років. Проте кількісно-якісні показники зростають, зростає кількість злочинів і способів вчинення насильницьких злочинів. На жаль, у сучасних умовах розвитку суспільства будь-який насильницький злочин (тілесне ушкодження чи бийство) вже не викликає особливого здивування.

Розглянемо деякі кримінологічні показники насильницької злочинності в Україні.

У 2004 р. було зареєстровано 4041 умисне убивство (включаючи замах), у 2005 – 3788; кількість умисних убивств двох або більше осіб у

2004 – 156, у 2005 – 151; на замовлення було вчинено 15 і 16 умисних убивств відповідно.

Якщо, наприклад, поділити кількість умисних убивств у 2005 р. на кількість днів у році, то виходить приблизно 10 навмисних убивств за день по Україні. Плюс латентна злочинність збільшує ці показники.

Порівняно з 1972 р., умисні вбивства і тяжкі тілесні ушкодження зросли у 3,5 рази, що дорівнює у середньому 5,5 тис. злочинів на рік.

Значно зросла частка злочинів, учинених з корисливих мотивів, з особливою жорстокістю, групових злочинів, але найбільшу кількість становлять злочини сімейно-побутові. Побутові стосунки, образи, сварки, бійки досить часто призводять до вчинення насильницьких злочинів. Скоюються вони у приміщенні, із застосуванням побутових предметів 70% увечері чи вночі. Як свідчать кримінологічні дослідження, побутовим насильницьким злочинам передую порівняно тривалий напружений стан міжособистісних стосунків між злочинцем і потерпілим, який виник внаслідок продовжуваної і остаточно нерозв'язаної конфліктної взаємодії між членами побутової соціальної групи.

Проблема конфлікту між ними дуже складна і залежить від багатьох взаємодіючих криміногенних чинників: особистих якостей учасників конфлікту, причини конфлікту, специфіки виникнення, розвитку і припинення. Конкретна життєва ситуація виступає приводом до вчинення цих злочинів, як одна з ланок причинного ланцюга, передую злочину.

Конфліктні ситуації бувають різні: сталі, періодичні, одноразові, зовні безконфліктні. Проте так чи інакше протистояти конфліктам, які породжують насильницькі злочини, можливо шляхом організації ефективної системи правового виховання.

*О.О. Колтунова, 5 курс, факультет підготовки кадрів для Міністерства юстиції України та судової адміністрації
Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого*

КРИМІНАЛЬНА ЕКСПЛУАТАЦІЯ ДІТЕЙ

Кримінальна експлуатація дітей є одним із невід'ємних атрибутів сучасного розвитку українського суспільства. Це явище набуло ознак стійкості та тривалості, стало закономірним підсумком існуючих суперечностей. Існування даної проблеми, її актуальність визнані на міжнародному рівні.

Термін “експлуатація” етимологічно визначається як привласнення

чужого результату, підсумку праці. Розгляд даного поняття в більш широкому контексті дозволяє визначити експлуатацію як використання з будь-якою метою властивостей особи, обернення їх на чиюсь користь. При цьому процес використання передбачає, як правило, примусовість, навіть застосування сили, хоча можливість обману або добровільності у даному випадку також не виключається.

Явище дитячої експлуатації набуває якісно нового рівня, оскільки при цьому використовуються фізичні, біологічні та інші параметри молодших осіб. Юнаки та дівчата мають зовсім інший правовий стан, що обумовлено, передусім, особливими психофізіологічними характеристиками неповнолітніх.

Кримінальною ж експлуатація настає тоді, коли вона набуває ознак соціальної патології, а її суспільна небезпечність (шкода, загроза нормальному розвитку неповнолітніх) стає явною з позиції основних соціальних цінностей.

У зв'язку з наведеним вище треба охарактеризувати явище дитячої кримінальної експлуатації як умисний послідовний процес використання, підлеглості, привласнення специфічних психофізіологічних, біологічних параметрів дитини, що спричиняє (або створює загрозу) шкоди його нормальному розвитку.

Сучасні форми та прояви експлуатації дітей достатньо різноманітні.

Перш за все необхідно виокремити такі форми експлуатації дітей, які мають злочинний характер. До них відносять: втягнення неповнолітніх до злочинної та антисуспільної діяльності; торгівля неповнолітніми; викрадення малолітніх та неповнолітніх; невиконання батьківських зобов'язань, що пов'язано з жорстоким поводженням із дитиною, тощо. Невід'ємним елементом даної проблеми є сексуальні злочини, психічне та економічне насильство.

Причинами такого стану речей є декілька чинників: падіння доходів, криза сім'ї, поява та збільшення числа бездоглядних та безпритульних дітей, зростання криміналізації суспільства. Як результат – поширення саме серед дітей нових (в усякому разі для України) видів правопорушень – проституція, торгівля наркотиками, жебрацтва тощо. Усе це призводить до використання дитячої праці, її найгірших форм, у першу чергу серед бездоглядних, дітей із дивантною поведінкою, з бідних сімей.

Важливе значення у процесі запобігання експлуатації неповнолітніх має створення чіткого механізму попередження, який повинен поєднати різні заходи впливу: на сім'ю, неформальне групове оточення, навчальний колектив із метою усунення морально-психологічної деформації особи.

Однак державні служби залишаються безсилими щодо цієї проблеми доти, доки головними порушниками прав дитини є її батьки. Причини цього полягають у загальній соціальній та матеріальній неупорядкованості дорослих. Підвищення рівня життя українців – головний засіб для боротьби з цим

явищем.

Необхідно більше уваги приділяти питанням виховання молодого покоління – і особливо правового виховання. Правовий вакуум, відсутність певних моральних цінностей значною мірою впливає на поведінку неповнолітніх. Майбутнє держави залежить від молоді. Своєчасний вплив на асоціальне молодіжне середовище сприятиме усуненню злочинних проявів, зміцненню правопорядку та поваги до закону.

І.П. Кравченко, 5 курс,
Інститут підготовки слідчих
для Служби безпеки України
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

ДЕРЖАВНА ЗРАДА: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Завжди одним із найтяжчих і найаморальніших злочинів вважалася державна зрада. Причиною цього, крім надзвичайно великої суспільної небезпеки, є нерозуміння переважною більшістю громадян того, як можна зрадити Батьківщину, її народ, часто – у найскрутнішу хвилину.

Нині цьому злочину не приділяється належної уваги, головні акценти зосереджені на економічних та інших, більш відомих злочинах. Наслідком цього є відсутність кримінологічних розробок із даного питання і створення ілюзії у пересічних громадян, що державна зрада – це пережиток минулого. Насправді цей злочин може посягати абсолютно на всі важливі сфери державного і суспільного життя, у тому числі на економіку. Враховуючи відсутність будь-якої “відкритої” статистики по цих злочинах в Україні, для кримінологічного вивчення державної зради доводиться використовувати розсекречені матеріали КДБ СРСР, а також сучасні офіційні матеріали спецслужб іноземних держав, у тому числі Російської Федерації. Їхнє вивчення дозволяє зробити висновок про актуальність цієї теми на сучасному етапі, особливо зважаючи на складні процеси в житті України.

Цей злочин є наслідком фатального збігу низки суб’єктивних і об’єктивних чинників. У переважній більшості випадків об’єктивні мають вирішальний вплив на формування суб’єктивних. До числа перших належать: особливості психіки особи злочинця, характер, темперамент, мотиви поведінки, система життєвих принципів та ідеалів тощо. До другої групи відносять причини, умови і кримінологічну ситуацію вчинення злочину.

Узагальнюючи досить невеликий досвід викриття і розслідування державної зради, як правило, радянський та іноземний, можна виділити відносно типові риси особи злочинця, який вчиняє означений злочин. Це –

високоосвічена людина, яка має великі амбіції, часто незадоволені. Зокрема, вона може будь-що намагатися залишити якусь пам'ять про себе, навіть недобру. Їй буває складно відрізнити правду від брехні. Це призводить до того, що особа стає зрадником внаслідок неправильної інтерпретації певних положень.

Об'єктивні умови теж мають свої особливості. Так, причинами вчинення злочину не обов'язково повинні бути негативні соціальні явища і процеси, які зумовлюють виникнення готовності вчинити злочинне посягання. Вони можуть мати і позитивне забарвлення. Наприклад, людина виховується в душі демократичних цінностей, виступає за мир і безпеку у всьому світі. А політика її держави не відповідає цим ідеалам. Тому за наявності сприятливих умов по психологічному впливу й організації "співробітництва" особа починає "працювати" на іноземні держави, які, на її думку, є носіями справжніх людських цінностей. Звичайно, об'єктивні умови можуть мати і "банальний" характер: скрутне матеріальне становище, проблеми у близьких та ін.

Головна мета роботи – показати, що цей злочин є дуже багатограним за своєю природою. Тому від держави вимагається проведення виваженої і справді грамотної політики у сфері національної безпеки. Важливим є виховання у громадян поваги до закону, патріотизму, формування у них системи загальнолюдських принципів та ідеалів. При цьому реальні заходи не повинні суперечити задекларованій високій меті. Справжня турбота і любов до громадян буде викликати відповідну віддачу. Це дасть змогу здійснювати ефективну профілактику і, відповідно, не допускати заподіяння серйозної, а іноді й фатальної шкоди.

Безумовно, компетентні державні органи мають бути забезпечені усім необхідним для виконання покладених на них завдань. Вважається можливим висвітлення своєї діяльності у цьому напрямку в розумних межах для формування переконаності потенційних злочинців у невідворотності покарання, наслідком чого може стати відмова від виконання злочинного наміру. З цією метою було розсекречено багато архівів спецслужб, переважно російських та західних, що стало основою для написання книг. В Україні цьому приділяється недостатньо уваги, наслідком чого є невелика популярність і, у свою чергу, недостатня поінформованість серед населення.

Д. Кузнєцов, 5 курс, факультет підготовки кадрів для Міністерства юстиції України та судової адміністрації
Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Злочинність неповнолітніх завжди була і залишається гостро актуальною правовою і суспільною проблемою.

Кримінальна активність неповнолітніх набуває протиправного характеру лише в чітко регламентованих кримінальним законом вікових межах: від 14 до 18 років. Однак подібна визначеність ще не повною мірою розкриває специфіку даного виду злочинності, оскільки особливості протиправної поведінки підлітків насамперед проявляються в її рівні, структурі, динаміці, детермінантах, мотивації і, відповідно, системі запобіжних заходів. Аналіз кримінологічної характеристики злочинності неповнолітніх дозволяє встановити й найбільш характерні риси, основні тенденції кількісно-якісних показників, що в комплексі дає можливість оцінити її сучасний стан та визначити основні шляхи запобігання.

Перш ніж зосередити увагу на сучасних кримінологічних значущих чинниках, що впливають на злочинність неповнолітніх в Україні, зазначимо, що часові межі їх впливу охоплюють лише останні 13-14 років. На об'єктивності цих чинників істотно позначаються недоліки вітчизняної системи реєстрації повідомлень про злочини, через які вона дає можливість маніпулювати адміністративними та статистичними даними. Тому однією з типових характеристик злочинності неповнолітніх є її підвищена латентність. Злочини неповнолітніх, навіть тяжкі, нерідко опиняються за межами статистики і правового реагування через певні обставини.

Стан злочинності неповнолітніх характеризується кількістю злочинів, учинених як ними безпосередньо, так і за їх участю. За статистичними даними у 1992 р. цей показник збільшився на 19,9%, а в 1996 р. сягнув 41811 злочинів. У 1997 р. з'явилася нова тенденція. Без будь-яких об'єктивних причин кількість зареєстрованих злочинів неповнолітніх зменшилася на 22,7%; у 2002 р. становила вже 32335 злочинів. Слід відмітити, що рівень даного виду злочинності за останні роки залишається відносно стабільним. Так, за даними Департаменту інформаційних технологій МВС України у 2004 р. було зареєстровано 30709 злочинів, вчинених неповнолітніми.

Разом з тим у структурі злочинності неповнолітніх спостерігаються досить небезпечні процеси. Вона дедалі має переважно корисливий, корисливо-насильницький і груповий характер (понад 60% усіх діянь). Збільшується питома вага тяжких злочинних посягань, що донедавна було не характерним для злочинності неповнолітніх. Зростає частка кримінологічного рецидиву. Насильницькі посягання неповнолітніх усе частіше мають імпульсивний характер, з елементами жорстокості, цинізму, безглуздя знущань над жертвою.

Жорстокі розбійні напади й безглузді вбивства, як свідчить слідчо-

судова практика, часто вчиняють саме підлітки. Прояв жорстокості, холодного егоцентризму стосовно потерпілих у них зумовлено відсутністю бажання поставити себе на місце жертви й емоційною та інтелектуальною нездатністю до співпереживання, жалю. Вважаємо, що жорстокість неправомірно списувати на рахунок патології особистості, тому що близько 70% осіб підліткового віку, які вчинили вбивство з особливою жорстокістю, це психічно здорові люди.

Із кожним роком зростають негативні соціальні наслідки, спричинені злочинами неповнолітніх, моральні й матеріальні втрати. Злочинність неповнолітніх стала значно суспільно небезпечнішою, ніж у минулий час.

В. Макаев, 5 курс
Институт подготовки кадров
для органов прокуратуры Украины
Национальная юридическая академия Украины
им. Ярослава Мудрого

ПРЕСТУПНОСТЬ ЛИЦ С ПСИХИЧЕСКИМИ АНОМАЛИЯМИ

Криминологи всегда отмечали повышенную распространенность среди лиц, осужденных за преступления, особенно агрессивные, различного рода психических аномалий, которые, однако, далеко не всегда становятся основанием для признания виновных невменяемыми. Зачастую психологические факторы слабо учитываются уголовно-правовой наукой, несмотря на обширные разработки в этой области. Наперекор требованиям законодательства мотивы преступных действий в большинстве уголовных дел не устанавливаются вообще или определяются словесными штампами, которые ни о чем не свидетельствуют: “из хулиганских побуждений”, “пребывая в состоянии опьянения”, “немотивировано” и т.д. Нередко это приводит к судебным ошибкам.

Преступления совершают люди. Человек всегда выступает носителем определенных психофизических характеристик, и именно его поведение дает возможность раскрыть внутренний мир личности. Так, механизм преступного поведения можно определить как динамическое взаимодействие внешних факторов объективной действительности и внутренних психических процессов и состояний лица, детерминирующих принятие решения на совершение преступления до его завершения в определенном пространстве и времени.

Психические отклонения у вменяемых преступников нельзя считать основной причиной совершаемых ими противоправных действий. Психическая неполноценность – лишь один из многих факторов, который

принимает участие в создании конкретной жизненной ситуации перед совершением преступления. Большинство этих факторов отличаются непостоянством, изменчивостью. Психические свойства индивидуума также характеризуются динамизмом, в том числе и аномалии психики. К ним большинство ученых относят шизофрению в устойчивых формах, травмы центральной нервной системы, психопатию, психопатические состояния, некоторые выделяют хронический алкоголизм, наркоманию и иные формы психической патологии, которые не исключают вменяемость лица.

Аномалии могут усложняться, поддаваться редукции или же трансформироваться в другие варианты психических отклонений. Вместе с тем индивидуально-личностные свойства отличаются и определенной стабильностью. Практически они непрерывно влияют на все виды деятельности человека, в том числе и на антиобщественное поведение.

Ряд исследований, проведенных учеными, выявил существенные различия между личностью преступников, совершивших насильственные, насильственно-корыстные преступления, и личностью законопослушных граждан. Различия между указанными группами наиболее выражены в отношении к таким ценностям, как общественная деятельность, эстетические удовольствия, брак, любовь, дети, семья. Преступники более фаталистичны и меланхоличны, они крайне отрицательно оценивают прожитую жизнь, повседневные дела и жизненные перспективы, у них снижена потребность в саморегуляции и в дальнейших планах они предпочитают беззаботное существование.

Довольно специфична профилактика преступности лиц с психическими аномалиями. Ее можно свести к таким основным способам:

- оказание медицинской помощи соответствующим лицам, всесторонний учет рекомендаций психиатров и широкое использование достижений современной психиатрии;

- участие, при необходимости, в перевоспитании, общении и т.п. таких лиц специалистов-психиатров, медицинских психологов;

- корректировка всех воспитательных мероприятий в зависимости от состояния психического здоровья субъекта.

Профилактика преступлений, совершаемых лицами с психическими аномалиями, имеет комплексный характер. Для криминологии давно стало аксиомой, что самое главное в борьбе с преступностью – это ранняя профилактика. Успешная профилактическая деятельность может основываться только на познании специфики личности субъектов с психическими аномалиями, на использовании новейших достижений психиатрии при всестороннем правовом обеспечении.

кадрів для Міністерства юстиції України
та судової адміністрації
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

КАТУВАННЯ. КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ

Застосування катування та жорстокого поводження посідає значне місце серед порушень прав людини в Україні. Жертви катувань та жорстоких поводжень страждають від травм, які часто стають причиною їх смерті. Катуванню піддаються як особи, що перебувають під арештом, так і особи, що виконують свій обов'язок у лавах української армії. Розслідування офіційних скарг, висунутих проти працівників правоохоронних органів, звинувачених у застосуванні ними тортур, ведуться уповільнено, здебільшого є неретельними і у багатьох випадках – безрезультатними. Періодичні доповіді перед контрольними інституціями ООН, Ради Європи готуються державними органами без участі громадськості, майже не публікуються і не обговорюються.

Усю історію існування людства з первіснообщинного ладу до сучасності катування застосовувалося на різних рівнях та з різною метою. Слово “катування” має емоційне забарвлення. Однак це не означає, що ним можна користуватися без урахування його смислу. Катування відрізняються від інших форм жорстокого поводження наявністю тяжкого ступеня страждань. Тому рекомендоване використання – лише для позначення найбільш серйозних його форм. Жорстоке поводження або нелюдське, що принижує людську гідність, – це теж юридичні терміни, що позначають погане поводження, яке супроводжується менш тяжким ступенем, ніж у випадках катувань.

Змістовне порівняння двох термінів визначення катувань, закріплених у міжнародному та національному законодавстві, показує, що вони мають суттєві відмінності: у міжнародному праві звужений суб'єкт злочину, а в національному – обмежена його мета, але разом вони доповнюють одне одного. При цьому міжнародне право спрямоване на захист особи саме від неправомірних дій державних органів та посадових осіб при виконанні службових обов'язків, у загальному значенні – від застосування катувань як засобу державної політики.

Найчастіше основними правопорушниками у сфері застосування катувань є посадові особи, що мають відношення до кримінальних розслідувань, та посадові особи, що відповідають за державну безпеку. В умовах військових конфліктів (зокрема, внутрішніх) катування можуть застосовуватися і самим населенням та силами опозиції.

Щодо жертв катувань, то ними може стати будь-яка людина:

чоловіки і жінки, молоді й престарілі, віруючі й атеїсти, інтелектуали й селяни та ін. Часто визначальним чинником виступає належність до якоїсь політичної, релігійної, етнічної групи або меншості.

Найважливішим міжнародним документом, який завершив процес кодифікації у галузі боротьби проти застосування тортур, є “Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання” від 10 груд. 1984 р. Для розробки цього важливого документа ООН створила Комітет проти катувань, тобто контролюючий орган, головним завданням якого є забезпечення дотримання і застосування Конвенції.

Після вступу України до Ради Європи й ратифікації Конвенції проти катувань делегація Комітету вже чотири рази відвідувала Україну. Після цих візитів були зроблені доповіді, де були вказані не тільки виявлені факти порушень, а й зроблені висновки й рекомендації щодо удосконалення сучасного правового механізму проти катувань та жорстокого поводження.

Конституція України забороняє катування, але працівники міліції та виправних закладів, незважаючи на це, часто застосовують щодо затриманих і ув'язнених тортури. В Україні катування присутні як в установах кримінально-виконавчої системи, так і в органах внутрішніх справ. Тільки за 2003 рік понад 12000 осіб заявили про те, що їх було піддано катуванню та жорстокому поводженню. У більшості це було здійснено під час допиту з метою отримання “зіння”. Правозахисні групи отримували і отримують листи з колоній, де описуються факти знущання над ув'язненими. Часто трапляються конфлікти військовослужбовців із командуванням. Масового поширення в армії набувають так звані “нестатутні відносини.” Юристи правового управління в силу обставин та залежності від командування найчастіше стають на бік останнього. Отже, немає реального механізму захисту прав солдат строкової служби.

В українському законодавстві відсутнє чітке визначення катування та жорстокого поводження, а Конвенція ООН проти тортур не опублікована в офіційних виданнях. Тому катування потребує особливого контролю з боку держави та суспільства. Необхідні негайні зміни у законодавстві та в юридичній практиці, підвищення ефективності роботи державних органів, особливо тих, які зобов'язані забезпечити законність та охорону прав людини.

О.О. Погребняк, слухач магістратури
Національний університет внутрішніх
справ МВС України

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ

МОЛОДЬО УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ НЕТРАДИЦІЙНОЇ РЕЛІГІЇ

Сучасні умови громадського і релігійного життя в Україні супроводжуються протиріччями в соціально-політичних і економічних процесах, які спровокували зростання злочинів на релігійному ґрунті. Кримінальна ситуація боротьби за “душі” з боку нових і нетрадиційних релігій в Україні відзначилась масштабністю та організованістю, а також зростаючим рівнем їх прихованого руйнівного впливу на вже існуючі духовні цінності в Україні. Особливої актуальності в останні роки набуває проблема взаємозв'язку нових і нетрадиційних релігій зі злочинами проти свободи совісті, вільного вибору віросповідання, слова, життя, власності тощо. Недостатній контроль та несвоєчасна профілактика з боку органів внутрішніх справ призвели до появи злочинності та правопорушень, які мають релігійний відтінок. Суттєві зміни, що відбулися у державно-конфесійних відносинах, та зростання злочинів, вчинених на релігійному ґрунті, дозволили запропонувати російським вченим О.В. Старкову та Л.Д. Башкатову окремий напрямок кримінологічних досліджень, що отримав назву “Кримінологія”. Не вдаючись до його детального аналізу, відзначимо, що на науковому рівні кримінологічні проблеми релігії досліджували по різних напрямках О.В. Старков, Л.Д. Башкатов, В.М. Петрик, В.М. Петренко, Є.В. Ліхштейн, В.В. Гринько, Г.П. Байдако, С.С. Вітвіцка, Г.С. Касторський, Ю.Г. Кальниша, Б.В. Яцеленко та ін.

Об'єктом їх дослідження виступають релігійні злочини, а також поняття, види, показники релігійних злочинів, історія розвитку, склад релігійних злочинів, умови і профілактика релігійної злочинності та злочинної поведінки. Релігієзнавець В.І. Лубський відносить до нових релігійних течій, рухів (нетрадиційних форм релігій): церкву Муна (мунізм), церкву Антихриста, церкву Сатани та ін.

У кримінологічній характеристиці слід відрізнити поняття тоталітарної релігії від нетрадиційної релігії. Детермінантами нетрадиційної релігійної злочинності, вчиненої молоддю, є: соціальні, економічні, релігійні (ворожнеча між прибічниками різних релігій), політичні причини та суперечності. В особі злочинця потребують дослідження крім соціально-демографічних (вік, стать, освіта тощо), кримінально-правових, соціально-рольових, моральних, психологічних ознак, ще й релігійні. Жертвою злочину можуть бути представники інших релігій та культів і конфесій (священники та ін.), випадкові жертви (жінки, діти, молодь) та інші особи під час здійснення обряду. Заслуговеє також уваги процес впливу на членів секти, які теж можуть бути жертвами. При інших злочинних діях може здійснюватися посягання на майно громадян, наприклад, акти вандалізму, крадіжки з церков тощо. Більшість злочинів на релігійному підґрунті є латентними.

Отже, потрібне більш глибоке наукове дослідження щодо вивчення

впливу нетрадиційної релігії на злочинність серед молоді в Україні. Зокрема, слід: перевірити зареєстровані релігійні групи; виявити не зареєстровані релігійні групи; особливу увагу приділити тоталітарним і нетрадиційним релігійним сектам та їх обрядам; встановити рівень латентності злочинів на релігійному підґрунті; провести комплекс профілактичних заходів серед сектантів щодо їх виправлення. З урахуванням досвіду зарубіжних відділів кримінальної поліції доцільно створити при обласних управліннях МВС у підрозділах кримінальної міліції спеціальні відділи, які б спеціалізувалися на релігієзнавстві, що значно покращить оперативне попередження і розкриття специфічних видів злочинів.

Р.Р. Рева, 5 курс, факультет підготовки кадрів для Міністерства юстиції України та судової адміністрації
Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА ЗЛОЧИННІСТЬ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Транснаціональна злочинність стала невід'ємною складовою суспільного буття, одним із чинників соціальної напруги. Мабуть, цим і пояснюється інтерес науковців до проблеми транснаціональної злочинності. Серед її дослідників можна назвати В.В. Лунєва, К.К. Горяїнова, В.К. Лисиченко, Л.В. Кондратюка, С.Ю. Лукашевича, О.В. Бойченко та ін. Актуальність даної проблеми пов'язана з всепоглинаючим процесом глобалізації, яка охоплює і сферу кримінально караних діянь та виявляє себе у поширенні організованої злочинності, що у своїй злочинній діяльності виходить за межі однієї держави. Наслідком чого є зростання погрози суверенітету держав, суспільству, окремим особам, національній стабільності та державному контролю, демократичним цінностям та суспільним інститутам, національній економіці, фінансовим установам, демократизації, приватизації, розвитку, глобальним режимам та кодексам поведінки. Саме ці десять погроз транснаціональної злочинності було відмічено та обґрунтовано на Конференції ООН, яка відбулася у Неаполі (Італія) у 1994 р.

На жаль, ні в нормативних актах національного та міжнародного правопорядку, ні в науковій літературі немає єдиного поняття транснаціональної злочинності. Воно й досі залишається дискусійним. Слід зазначити, що науковці поділяються на дві групи стосовно того, чи є притаманною транснаціональній злочинності така риса, як організованість.

Досліджуючи положення міжнародних актів та наукових робіт, можна

назвати такі ознаки транснаціональної злочинності.

1. Скоєні злочини порушують інтереси не менше ніж двох держав, тобто злочин: а) вчиняється у більш ніж одній державі; б) вчинений в одній державі, але істотна частина його підготовки, планування, керівництва або контролю має місце в іншій державі; в) вчинений в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більш ніж одній державі, або г) вчинений в одній державі, але його істотні наслідки мають місце в іншій державі. 2. Ці злочинні діяння передбачені міжнародними угодами (які не відносять до міжнародних злочинів). 3. Ці злочини за своїм характером залишаються звичайними кримінальними (загально-кримінальними) злочинами. 4. Відповідальність за ці злочини передбачена (найчастіше) у національному законодавстві. 5. Організованість – злочин скоюється організованими злочинними групами або злочинними організаціями. 6. Професіоналізм суб'єктів злочину. Для того, щоб охарактеризувати конкретні явища як транснаціональну злочинність, їм повинні бути притаманні усі вказані вище ознаки у своїй сукупності.

Спираючись на дані ознаки, можна спробувати дати визначення транснаціональній злочинності. Отже, транснаціональна злочинність – це об'єднання кримінального середовища шляхом утворення стійких, згуртованих, ієрархічно побудованих злочинних угруповань, зорієнтованих на тривалу спільну злочинну діяльність з метою здобування злочинних прибутків, яка передбачена міжнародними актами, шкодить інтересам більш як однієї держави, а відповідальність за неї встановлена в національному законодавстві держав.

Крім невизначеності поняття транснаціональної злочинності, дискусійним залишається питання щодо видів транснаціональних злочинів. До вирішення цих питань транснаціональна злочинність у кримінологічній науці розглядатиметься виключно з теоретичних позицій. Адже не маючи чітко сформульованого поняття транснаціональної злочинності та видів злочинів, що до неї належать, не можна оперувати статистичними даними, без чого, у свою чергу, неможливо досліджувати, як виявляє себе на практиці це явище, та вести ефективну боротьбу з ним.

М.Л. Ткачук, 3 курс, юрид. факультет
Національний університет внутрішніх
справ МВС України

КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Розглядаючи питання детермінації злочинності, необхідно

враховувати, передусім, виключну складність даного розділу кримінологічних досліджень у силу багатомірності мотиваційної природи людської поведінки. Накопичені теоретичні концепції пропонують різні підходи до розуміння феномена злочинності й, відповідно, різні підходи до визначення того, що саме слід вважати детермінантами протиправних дій.

Причини злочинності й умови, що їй сприяють, об'єднуються загальним терміном “детермінація злочинності”, тобто об'єктивна залежність, причинна обумовленість її (злочинності) щодо інших явищ природи і суспільства.

Під причинами злочинності слід розуміти такі явища суспільного життя, які породжують злочинність, підтримують її існування, викликають її зростання або зниження. На думку В.Д. Малкова, причина злочинності – явище (або сукупність взаємопов'язаних явищ), яке при певних умовах породжує інше явище (злочинність), що розглядається як наслідок. Дане визначення здається більш вдалим, оскільки в ньому враховується такий факт реальної дійсності, що має значення для виникнення наслідку (злочинності), як умова.

Умови злочинності – це явища, які сприяють скоєнню злочинів. Самі по собі ці явища (умови) не породжують злочинів, але допомагають їх здійсненню.

Умови і причини іноді можуть мінятися місцями. Одне і те саме явище може в деяких випадках породжувати злочини, а в інших тільки сприяти їм.

Отже, причина створює можливість певного наслідку. Умова ж сприяє реалізації цієї можливості.

У свою чергу, фактор у кримінології – це явище, яке має конкретне значення і впливає на певний процес.

У літературі існує думка, що негативні соціальні явища і є причиною злочинності, бо вони їх і породжують. Інша позиція заперечує це, вважаючи, що зовнішні обставини самі по собі не породжують злочинність, а тому не можуть бути її причинами. Обставини здатні лише формувати причину або сприяти скоєнню злочину. Ця думка здається більш виправданою стосовно причин конкретного злочину, бо він не може бути скоєний без волевиявлення самої людини. Про це свідчить той факт, що при однакових соціальних умовах далеко не кожна людина стає на злочинний шлях. Через це деякі вчені вважають, що причина злочинної поведінки формується не одномоментно і не однією групою умов, а цілим їх комплексом, як правило, протягом тривалого часу. Тому виникло поняття “повної причини” злочинності, яка включає до себе всі її обов'язкові умови в сукупності з причинами у вузькому значенні. На нашу думку, це поняття не може вважатися цілком задовільним із таких причин.

Якщо припустити існування “повної причини”, то тоді слід

погодитися з існуванням “неповної причини”. Однак “неповна причина” не може щось викликати, породити, а про причину взагалі йдеться тоді, коли є наслідок. Тобто вона (причина) сама по собі не існує, а існує лише з нерозривним причинним зв’язком із наслідком. Отже, погодившись на формулювання “неповна причина”, ми допускаємо її існування без наслідку, що неможливо і суперечить логіці. При цьому не заперчуємо, що причина виникає не одномоментно.

На нашу думку, термін “негативні соціальні умови”, які породжують причину, також не може вважатися цілком задовільним, оскільки, як правильно вказував А.Ф. Зелінський, “условие как бы возводится в ранг причины”. Тобто одним поняттям ми позначаємо дві різні речі: те, що викликає причину, і те, що сприяє причині. Вважаємо, що для позначення того, що викликає причину, доцільніше використовувати термін “негативні соціальні фактори”, оскільки формування причини – це процес, а фактор у кримінології – це явище, яке впливає на певний процес. Проте для формування причини під впливом факторів необхідно, щоб ступінь інтенсивності взаємодії та взаємовпливу між факторами досягнув певного рівня, встановились між ними різного виду зв’язки. Тобто необхідна система факторів, яка викликає причину злочинності.

Тоді ця система факторів, яка поступово створює (але ще не створила) причину, і буде тією “неповною причиною”. У цьому випадку, на нашу думку, терміни “неповна причина” і “повна причина” варто замінити термінами “система факторів злочинності” і “причини злочинності” відповідно.

Більшість учених зійшлися на думці, що визначати причини і умови краще при одиничному злочині, у той час, коли йдеться про злочинність як соціальне явище, зручніше користуватися поняттям детермінації, що включає до себе, крім безпосередніх причин і умов, велику кількість різноманітних факторів, які мають наслідком злочинність. Також відбувається переоцінка і причинно-наслідкового підходу в юридичній науці. Крім чітко визначеного причинного обумовлення, нині вченими розглядається кілька видів непрямої детермінації. При цьому, розглядаючи одиничний злочин, говорять про причинно-наслідковий зв’язок; коли ж досліджують злочинність як соціальне явище, враховують різні види зв’язків між явищами: часовий зв’язок, зв’язок у просторі, зв’язок станів, функціональний зв’язок, кореляцію тощо.

Часовий зв’язок відображає дію явища або процесу згідно з принципом “раніше-пізніше”. Такий взаємозв’язок характеризується великою різноманітністю. Так, злочинному діянню як факту, що вже здійснився, передують низка часових етапів: формування задуму, вибір об’єкта посягання, вибір знарядь вчинення злочину тощо. Усі етапи складають часовий ланцюг, ланки якого слідує одна за одною у певній черговості. Якщо розглядати

тимчасові зміни причин злочинності в цілому, не важко помітити, що вони зароджуються і виникають на певному часовому відрізку і так само змінюються або зовсім зникають на іншому часовому відрізку.

Зв'язок у просторі виражає розподіл злочинності на території, поширеність тих чи інших її видів у залежності від соціальних, економічних, географічних, демографічних та інших відмінностей в окремих регіонах країни. У цьому випадку йдеться про територіальні відмінності злочинності і її причин.

Зв'язок станів визначається як опосередкування одного стану іншим. Це виявляється в тому, що зі зміною стану окремих видів (категорій, груп) злочинів, змінюється стан і структура всієї злочинності.

Функціональний зв'язок визначає математичну залежність двох величин – незалежної змінної і функції. За зміною першої слідує суворо визначена зміна другої.

Кореляція – багатofакторний зв'язок у масових системах, при якому зміни в одному ряді факторів у сторону зростання або спадання викликають зміни в іншому ряді факторів.

Усі види взаємозв'язку явищ прийнято називати детермінізмом. У цьому значенні причинність розуміється як одна з форм детермінації, які відображають суттєву особливість буття – всезагальний зв'язок, взаємозалежність, взаємообумовленість явищ у процесі.

Р.Ф. Черниш, 5 курс,
Інститут підготовки слідчих кадрів
для Служби безпеки України
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

НАУКА КРИМІНОЛОГІЇ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Кримінологи й до сьогодні змушені постійно доводити цінність своєї науки, необхідність, самостійність як галузі. Це виявлялося в дискусіях із представниками карного права, соціологами й іншими спеціалістами.

Сучасний стан розвитку кримінології характеризується наявністю низки проблем, що потребують подальшого вирішення. Деякі з них пов'язані з відмовою від старих установок та філософського підґрунтя кримінологічної науки. Слід зазначити, що кримінологія нарешті отримала визнання в Україні та перестала розцінюватись як “буржуазна наука”. Однак залишки такого ставлення обумовлюють надмірний вплив кримінально-правових учень на її

розвиток. Тому актуальним є питання дійсної самостійності науки.

Крім того, перед кримінологією постають певні питання, пов'язані з виконанням її основних завдань. Так, важливою залишається і тема з'ясування сутності злочинності та встановлення її причин.

Вивчаючи кримінальне право, кримінальний процес, кримінально-виконавче право, криміналістику, майбутній юрист готується до того, щоб грамотно, у відповідності до закону реагувати на вчинені злочини, розкривати й припиняти їх, викривати злочинців, забезпечувати застосування до винного передбачених законом мір покарання. Усе це вкрай важливо і необхідно вміти робити. Без цього немає боротьби зі злочинністю. Однак боротьба зі злочинністю полягає не лише в цьому. Вона включає до себе також оцінку стану справ, розробку програм, попередження злочинів шляхом усунення їх причин та умов та ще багато чого. Вирішення поставленої проблеми має відбуватися на підставі реального аналізу злочинної ситуації у країні з урахуванням соціальних процесів та тенденцій.

Попередження злочинів як реальний, цілеспрямовано здійснюваний у державі процес критично осмислюється кримінологією, що покликана виробляти концептуальний підхід до здійснення в країні політики відносно злочинців, злочинності та її причин.

Існує також потреба в альтернативних і різноманітних програмах, що передбачали б можливість вибору тих або інших заходів у боротьбі проти злочинності в залежності від можливих поворотів у розвитку криміногенної обстановки (поглиблення економічної кризи, інфляція, зростання організованої злочинності, корупція, поява значної кількості безробітних тощо).

Розділ II. ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ

*І.О. Борисенко, 5 курс факультет підготовки
слідчих для Служби безпеки України
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛІДЕРА ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ГРУПИ

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства підвищення ефективності боротьби з груповими та організованими злочинами є, безумовно, одним із найважливіших завдань правоохоронних органів. Кримінологи одноставно визнають, що ця проблема є транснаціональною і має стабільну тенденцію до загострення й ускладнення.

Каталізатором таких негативних процесів є лідери кримінального

середовища. Саме вони виконують роль мозку у могутньому організмі під назвою “організована злочинність”. Тому одним із найефективніших способів боротьби з організованою злочинністю є виявлення лідерів та вжиття відповідних заходів для попередження їх керівницько-організаційної злочинної діяльності. Для здійснення цього напрямку правоохоронної діяльності органам СБУ, МВС та ін. необхідно чітко знати кримінологічні та психологічні характеристики лідерів злочинних організацій.

Представникам вищих та частково середніх ланок злочинних організацій звичайно притаманна вища злочинна авторитетність, заснована на злочинному досвіді, матеріальних ресурсах та особистих якостях. До числа основних рис сучасного лідера організованої злочинної групи відносять: наявність досвіду злочинної діяльності, а також життєвого досвіду (більш ніж 80% лідерів віком 35-45 років, тобто належать до соціально активної частини населення та мають достатній злочинний досвід і вольові якості, які допомагають їм виявляти наполегливість у досягненні мети, подавляти волю інших і впливати на їхню поведінку); хитрість, підступність; рішучість у діях та цілеспрямованість; знання зовнішніх та внутрішніх умов функціонування групи; висока швидкість орієнтування та прийняття рішень у складних для організованої злочинної групи ситуаціях; уміння забезпечити конспіративність підготовки та скоєння групою злочинів; непогане знання психології; орієнтування в економічній та політичній ситуації у державі та галузі господарства, у якій даний лідер діє.

Лідерські здібності та вміння керувати оточуючими забезпечуються емоціональною холодністю, що блокує чи значно зменшує суб’єктивні можливості до співчуття. У той же час ця якість дозволяє зберегти необхідну соціально-психологічну дистанцію з оточуючими, тверезо аналізувати ситуації, що складаються, з урахуванням усіх найбільше важливих моментів та на основі цього приймати виважені раціональні рішення. Лідер злочинної групи найчастіше не судимий, має високий рівень інтелектуального розвитку, освічений (кожен третій-четвертий має вищу освіту), володіє організаторськими здібностями та психологічною владою над підлеглими, консультується у досвідчених професіональних злочинців, які є їх найближчими людьми та радниками в організації злочинної діяльності.

Отже, детальне вивчення кримінологічної характеристики лідерів злочинних організацій, усебічний аналіз їх діяльності науковцями, працівниками правоохоронних органів є твердим підґрунтям для ефективної боротьби з організованою злочинністю шляхом.

А. Вавренюк, 5 курс
Институт подготовки кадров
для органов прокуратуры Украины

СООТНОШЕНИЕ СОЦИАЛЬНОГО И БИОЛОГИЧЕСКОГО В ЛИЧНОСТИ ПРЕСТУПНИКА

Преступниками рождаются или становятся? Спор, возникший при попытке однозначно ответить на этот вопрос, разделил ученых всего мира на две основные школы.

Представители биологической школы выдвигали смелые гипотезы о передаче склонности к преступному поведению генетическим путем. “Ген преступности”, по их мнению, передавался его носителем своим детям подобно вирусу, заражая их склонностью к преступлениям.

Сторонники социологической школы утверждали, что социум (родители, друзья, школа, то есть непосредственное социальное окружение личности, а также класс, нация, общество) формирует антиобщественное преступное поведение.

Различные исследования ученых (изучение приемных детей, близнецов, дополнительной Y хромосомы), не разрешили спор, не дали возможности соотнести причину и следствие так, что позволило бы им с уверенностью сказать, что генетические факторы явились причиной преступного поведения.

Затянувшийся спор, в котором кроме криминологов принимали участие генетики, психологи, социологи, биологи и другие ученые, способствовал образованию еще одной, социобиологической школы, явившейся неким симбиозом социологической и биологической школ и своего рода примирением последних. Зарубежные криминологи под социобиологией понимают систематическое изучение биологической основы всего социального поведения. При этом следует отметить, что вопрос о влиянии социологических или биологических факторов не рассматривается уже так категорично. Речь идет не столько о неизбежном преступном поведении, вызванном каким-то одним или обоими факторами, сколько о предрасположенности к агрессивному или насильственному поведению.

Социобиологические теории рассматривают взаимоотношение биологии, генетики и социального поведения.

Зарубежные ученые предприняли попытку установить связь между предрасположенностью к агрессии или насильственному поведению и коэффициентом умственного развития (IQ) и ряд других биохимических исследований, с целью установить отношения между питанием, аллергией на продукты питания, пищевыми добавками, красителями, недостатком витаминов в человеческом организме, гипогликемией, гормонами и антисоциальным поведением.

Если исследования IQ не доказали необходимой связи между

умственным развитием и преступностью, то разработки относительно питания и аллергии на некоторые продукты заставляют всерьез задуматься.

Зарубежными учеными установлено, что такие вещества, как фенилетиламин (обнаруженный в шоколаде), тирамин (сыр, вино), аспартам (искусственные кондитерские изделия), а также кофеин, могут повлиять на поведение.

Исследования среди заключенных в Канаде, осужденных за совершение тяжких преступлений, показали, что 70% из них испытывают выше обычной потребность в витамине В₆.

Изучение влияния пищевых добавок и пищевых красителей показало, что от 38% до 60 всей гиперактивности в детях можно отнести к реакциям на пищевые красители.

Также зарубежные ученые установили, что пища бедная на триптофан (блокатор образования протеина) влияет на уровень преступности. Исследование показало, что в странах, где уровень потребления кукурузы на душу населения был выше среднего, уровень убийств был значительно выше, чем в странах, где пища основывается на пшенице или рисе.

Исследование заключенных лиц мужского пола, импульсивных и склонных к насилию, зафиксировало более высокий уровень гипогликемии, при которой уровень сахара в крови ниже принятой нормы, чем у контрольной группы.

Закономерности генетики в большинстве случаев имеют универсальный характер. Они одинаково важны и для растений, и для животных, и для человека. Эксперименты показали, что животные особи мужского пола типично более агрессивны, чем женские особи. Если агрессивной мыши мужской особи ввести женский гормон, он перестает драться. Подобным образом введение мужского гормона беременной обезьяне приводит к изменению женской особи, дети такой обезьяны более агрессивны, чем дети той матери, которой не вводили гормоны.

Думается, что социобиология как компромисс в проблеме соотношения социологического и биологического подходов должна стать отправной точкой для последующих исследований личности преступника и выработки действительно эффективных мер предупреждения преступности. Только совместными, коллективными усилиями криминологов, биологов, социологов, психологов и других специалистов, используя эмпирический опыт зарубежных коллег, представляется возможным уменьшение уровня преступности в нашей стране.

ПСИХОЛОГІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ВБИВЦЬ НА ПОБУТОВОМУ ҐРУНТІ

Серед найбільш складних, спірних та найменш опрацьованих проблем кримінальної психології та кримінології є проблема особистості злочинця, стосовно якої протягом тривалого часу ведуться жваві дискусії. Прагнення науковців відповісти на одвічне питання – чому, у силу яких причин окремі люди вчиняють злочини, підштовхнуло кримінологів до пошуку відмінностей, характерних рис, які відрізняють злочинців від решти законослухняного населення. Інтегративною властивістю усіх злочинців є суспільна небезпечність.

Під особистістю сімейно-побутового насильницького злочинця необхідно розуміти сукупність специфічних соціально-демографічних, моральних та соціально значущих біопсихологічних характеристик і станів, що проявилися у вчиненні насильницького злочину проти життя і здоров'я особи в сімейно-побутовій сфері.

Характеристика особистості злочинця в кримінології розкривається через її структуру. Структура – це побудова і внутрішня форма організації системи, що виступає як єдність стійких взаємозв'язків між її елементами. Елементами структури особистості злочинця виступають її індивідуальні властивості, якості, особливості та стани, що характеризують її як окрему цілісну систему. Розглянемо виділені науковцями соціально-демографічний та морально-психологічний компоненти структури особистості злочинця.

Дослідження соціально-демографічної характеристики особистості злочинців дало наступні результати. Вчинення умисних вбивств – прерогатива чоловіків – 88%. Жінки, відповідно, 12%. Із психологічної точки зору це пояснюється тим, що чоловіки більш орієнтовані на агресивність і насильство, більш імпульсивні. Однак слід зазначити, що останнім часом спостерігається тенденція до збільшення частки жінок у цих злочинах, що пов'язано з емансипацією, поступовим втіленням у життя демократичних принципів, які породжують прагнення жінок до незалежності від чоловіків, надають упевненості у власних силах, а тому будь-яке посягання на права і особистість жінки викликає агресивну реакцію з її сторони.

Важливий елемент соціально-демографічної характеристики особи злочинця – це її вік. Висока кримінальна активність спостерігається у злочинців віком 30-40 років і 25-29 років. Більшість злочинців у віці 30-40 років переживали глибоку життєву кризу, яка часто пов'язана з переосмисленням цінностей та критичним ставленням до своїх досягнень, що приводить до конфліктів з оточуючими, породжує підвищену збудженість, тривожність. У 25-29 років вирішуються найбільш життєво важливі питання:

кар'єра, створення сім'ї, придбання житла, самореалізація, побудова життєвих планів на майбутнє, що на сьогоднішній день викликає значні труднощі у молоді, непорозуміння, безвихідні ситуації.

Вивчення сімейного стану злочинців показало, що більшість винних були одружені (49,4%). Що стосується освіти, то переважна більшість винних мали базову середню та середню освіту (74,6%).

Підвищену увагу кримінологів при розгляді морально-психологічної характеристики особи злочинця завжди привертає виявлення у злочинців психічних аномалій. Під останніми слід розуміти всі розлади психічної діяльності, що не досягли стану психозу (зміни свідомості) і не виключають осудності, проте призводять до змін особистості і породжують відхилення у поведінці. Найбільш розповсюдженими аномаліями в сімейно-побутових насильницьких злочинців є хронічний алкоголізм, психопатія і олігофренія. При хронічному алкоголізмі в особи з часом з'являються спалахи немотивованої агресії, підвищеної конфліктності з оточуючими. Згодом алкогольна залежність неминуче призводить до загальної дезадаптації й морально-етичної та соціально-психологічної деградації особистості. Під дезадаптацією необхідно розуміти непристосованість індивіда до ситуацій, норм, інститутів, спільностей, трудової та іншої діяльності. Йдеться про специфічний спосіб життя, змістом якого є антисуспільне, нерідко бездомне, паразитичне існування, що поєднується із вчиненням численних правопорушень.

Психопатії – це стійкі уроджені або набуті характерологічні розлади психіки при загальному збереженні інтелекту, що призводять до порушення міжособистісних відносин і адаптації до оточуючого середовища. Найважливіша ознака сформованої психопатії – порушення соціальної адаптації. Внаслідок чого такі особи здебільшого стають незлагодними, часто конфліктують у найближчому оточенні, погано засвоюють загальновизнані правила поведінки, нехтують сімейними обов'язками, агресивно реагують на здавалося б необразливі ситуації.

Характерною ознакою олігофренії є уроджена або набута в ранньому дитячому віці (до трьох років) неповноцінна розумова діяльність із переважною недостатністю інтелектуальних функцій. У олігофренів у силу конкретного мислення і неспроможності абстрагуватися та уявити більш віддалені результати своєї поведінки внутрішні блокуючі фактори практично відсутні. Вони прагнуть задовольнити свої найближчі потреби якомога скоріше, внаслідок чого зовнішні стримуючі фактори можуть долатися і протиправним шляхом. А тому їх вчинки відрізняються імпульсивністю й алогічністю.

Таким чином, убивць, які вчинили злочин на побутовому ґрунті, характеризує як підвищена агресивність, так і пихате зневажання нормами життя оточуючих їх людей і всього громадського суспільства. Для вчинення

подібного злочину необхідно володіти сильною волею та свідомим почуттям зверхності щодо загальноприйнятих норм буття. Загалом убивці – це частіше імпульсивні люди з високою тривожністю та емоційною збудливістю, для яких у першу чергу важливі власні переживання та інтереси і не сформована установка відносно цінності життя другої людини.

О.І. Загоруйко, 5 курс, факультет підготовки
слідчих для Служби безпеки України
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

ПРИЧИНИ ТА УМОВИ ЗДІЙСНЕННЯ ЗЛОЧИНЦЯМИ ВПЛИВУ НА УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ

Кожен співробітник правоохоронних органів не залежно від того, слідчий це чи оперативний працівник, при виконанні покладених на нього завдань стикається з проблемою здійснення злочинцями впливу в ході провадження щодо них слідства чи проведення оперативно-розшукових заходів.

Так, розпочинається все з того, що після проведення оперативно-розшукових заходів та збирання матеріалів, які покладено в основу кримінальної справи, у її розслідуванні раптово починають з'являтися так звані “підводні рифи”. А виявляється це в тому, що одні свідки кудись починають зникати, а інші перестають надавати відому їм інформацію по справі в повному обсязі. І обумовлено це тим, що поступають дзвінки з погрозами розправи над ними чи над їх близькими. Психологія будь-якої людини спрямована на самозбереження, незалежно від того, чи є погроза реальною, чи ні.

Злочинці ж, відчуваючи наближення моменту відповідальності за свої протиправні діяння, не гребують будь-якими способами впливу на свідків із тим, щоб вони таки не надали необхідної для слідства інформації. Основною умовою наявності такої можливості є дуже низький рівень інституту забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства. Люди бояться свідчити проти осіб, котрі вчинили ті чи інші злочини, оскільки не впевнені в тому, що допомога правоохоронним органам не принесе шкоди їм чи їх близьким.

Широкого загалу набула проблема, яка є значно серйознішою і глобальнішою, ніж зазначена. Це – існування так званого “телефонного права”. А найстрашнішим є те, що проявляє вона себе на тому етапі розслідування, коли вже подолана перешкода, пов'язана зі здійсненням

прямого впливу злочинців на свідків і на самого слідчого. Тоді тиск на слідчого відбувається через його вищих начальників, які якимось дивним чином мають відношення до осіб, що фігурують у кримінальній справі, по якій не рідко вже є обвинувальний висновок слідчого і яку сміливо можна направляти до суду. Від них напряду надходить “пропозиція” знищити матеріали справи, невиконання якої спричиняє для сумлінного слідчого, скажімо, не зовсім приємні наслідки.

Отже, проблема корумпованих зв’язків верхівки влади всіх рівнів та відомств нині є основною і тягне за собою підрив авторитету не тільки правоохоронних та державних органів, а й держави в цілому, і боротьба з нею є обов’язком не лише працівників правоохоронних органів, а і кожного свідомого громадянина нашої країни.

А. Коротка, 5 курс, факультет підготовки кадрів для Міністерства юстиції України та судової адміністрації
Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого

ТИПОЛОГІЯ СЕРІЙНИХ УБИВЦЬ

Типологія являє собою прийом (процедуру) наукового мислення і емпіричного пізнання. Вона полягає в розчленуванні явищ і об’єктів на окремі елементи (типи) за найбільш істотними ознаками, у виявленні відмінності між ними.

З урахуванням деяких (у тому числі криміналістичних) ознак можна виділити такі основні групи серійних убивць – це особи, які вчиняють убивства: 1) з корисливих мотивів (переважно під час нападів з метою заволодіння матеріальними цінностями); 2) пов’язані зі звалтуванням або задоволенням статевої пристрасті неприродним способом; 3) у процесі виникнення конфліктів між злочинними угрупованнями; 4) на замовлення, тобто перетворили це заняття у злочинну професію.

Деякі російські вчені вважають, що цікавою для практики є типологія серійних убивць, запропонована Академією ФБР (США), залежно від факту організованості злочинця, який узагальнює ступінь планування та фактор чіткості визначення жертви, відповідно до якого всі серійні вбивці поділяються на організованих несоціальних та дезорганізованих асоціальних.

Серійних убивць можна поділити на дві великі групи залежно від наявності у злочинця основного мотиву вчинення вбивства, а саме: серійні асексуальні та серійні сексуальні вбивці.

Щодо асексуального серійного вбивці, то, виходячи з варіантів ідей-

фікс, яка існує у свідомості останнього і спрямовує його дії, базуючись на вивченні світового досвіду, можна виділити такі типи особистості асексуальних серійних убивць.

Перший – “мисливець”. В основі його дій лежить корисливий мотив, але вбивство жертви стає необхідним “атрибутом” злочину.

Другий тип – “суддя”. Для цього типу характерне відчуття себе “обраним для здійснення правосуддя”, виконавцем божих або диявольських наказів, соціальним санітаром, знищувачем певної категорії людей. Вибір жертви залежить від того, яку “місію” він виконує.

Третій тип – “дослідник”. Такі злочинці переважно мають медичну освіту. Жертва є цінністю лише як матеріал для досліджень та проведення різних медичних тортур-експериментів.

Четвертий тип – “бунтар”. Метою вчинення злочинів є вираження “протесту” суспільству, а також бажання прославитися. Іноді своєю поведінкою вони наслідують відому реальну особу або вигаданого телевізійного чи літературного героя.

Серійні сексуальні вбивці є більш дослідженою групою.

Залежно від вибору способу вбивства вони поділяються на дві великі групи.

Перша – “душителі”. Заподіюють смерть жертвам через задушення руками чи різноманітними предметами.

Друга – “патрачі”. Заподіяння смерті жертві досягається нанесенням тілесних ушкоджень колюче-ріжучими предметами.

За характером вчинення вбивства серійні сексуальні вбивці поділяються на тих, що: 1) раптово нападають і вчиняють убивство, використовуючи фактор несподіваності; 2) проводять “підготовчу” роботу і для досягнення злочинного результату встановлюють попередній психологічний контакт з жертвою.

За спрямованістю злочинця на досягнення певної суб’єктивної мети, яка тісно пов’язана з його особистістю, способами дій (прийомами) і характерними слідами серійних сексуальних убивць можна розділити на такі групи: 1) особи, які вчиняють убивства з метою досягнення оргазму; 2) особи, які вчиняють убивства з метою запобігання опору потерпілої під час задоволення статевих потреб злочинця; 3) особи, які вчиняють убивства з метою приховання скоєного статевого злочину.

У межах першої групи виділяються два типи серійних сексуальних убивць: “психопат” і “шизофренік-олігофрен”.

Для “психопатів” характерним є такий алгоритм дій: вибір майбутньої жертви; знайомство з нею і встановлення психологічного контакту, входження в довіру; використання традиційних способів заманювання жертви до безлюдного місця; несподіваний перехід до агресії при відмові потерпілої вступити у статевий контакт чи при спробі опору.

“Шизофреніки-олігофрени” скоюють сексуальні вбивства без психологічного контакту з жертвою, при цьому їхнє поведіння характеризується збудженістю, вульгарністю, примітивізмом, крайньою простотою, що іноді суперечить здоровому глузду. При здійсненні зґвалтувань статевий акт, як правило, відбувається у край грубій, жорстокій формі. Після цього олігофрени нерідко знущаються з потерпілої, принижують її, жорстоко б'ють.

До другої групи відносять такі типи серійних сексуальних убивць: “мисливець” та “імпульсивний”.

“Мисливіці” нападають на жертву зненацька, сексуальні дії скоюють щодо незнайомих осіб. Злочинні дії характеризуються спланованістю, відсутністю очевидців, ретельно приховуються.

“Імпульсивний” убивця складає окремих тип. Агресивні дії цих убивць спрямовані як на жінок, так і на чоловіків, співмешканців, знайомих жертви. Убивство жінки в даному випадку пов'язане з жорстоким побиттям, нанесенням безлічі тяжких тілесних ушкоджень. Об'єкт сексуальної агресії, як правило, знайомий злочинця. Для убивці цього типу характерне перебування у стані сильного алкогольного сп'яніння.

У межах третьої групи можна виділити три типи серійних сексуальних убивць: “раніше засуджені”, “неповнолітні”, “нетипові”.

Для убивць типу “раніше засуджені” характерним є наявність досвіду у вчиненні стевих злочинів чи інших злочинів проти особи. Загальний характер дій – нахабний, грубий, нетерплячий і жорстокий з ознаками відпрацьованості прийомів.

Для типу “неповнолітніх” убивць характерним є відкритий характер учинення злочину, вбивства відбуваються у місцях концентрації молоді.

“Нетипові” убивці належать до кола близьких до жертви осіб, зокрема, до них належать вітчимами, які скоїли сексуальні дії з дітьми. Майже всі убивства цією групою скоюються у стані алкогольного сп'яніння.

Психопатологи класифікують серійних сексуальних убивць залежно від певних психологічних відхилень (парафілій).

Наведений перелік типологій не є вичерпним. Постійно розробляються нові типології серійних убивць, оскільки вони мають важливе практичне значення та необхідні для розробки методик.

І.В. Кріцак, 3 курс, юрид. факультет
Національний університет внутрішніх
справ МВС України

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ТА КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ
ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ**

З урахуванням системного тлумачення закону про кримінальну відповідальність (визначення розміру заподіяної шкоди та штрафу залежно від неоподаткованого мінімуму доходів громадян) гостро постає питання співрозмірності вчиненого злочину з тими негативними наслідками, яких зазнає винний. Особливого значення при цьому набуває з'ясування впливу суб'єкта злочину та особи злочинця на негативні наслідки для засудженого.

У науці кримінального права прийнято розрізняти такі поняття, як “суб'єкт злочину” і “особа злочинця”. Суб'єкт злочину – це особа, яка вчинила злочин і підлягає кримінальній відповідальності. Це один із елементів будь-якого складу злочину. Поняття “особа злочинця” охоплює широке коло соціально значущих властивостей особи (соціально-демографічні, морально-психологічні, психофізичні). Урахування ознак, властивих особі злочинця, є однією з умов призначення судом справедливого покарання.

Термін особи злочинця широко використовує наука “кримінологія”. Проблему особи злочинця відносять до передових і вважають однією з центральних проблем усіх наук кримінального профілю і, у першу чергу, кримінології.

Про особу злочинця йдеться в тих випадках, коли людина скоїла злочин і стала суб'єктом злочину. Особа злочинця поєднує в собі соціологічне й юридичне поняття злочинця.

Зважаючи на те, що поняття особи визначають як соціальну сутність людини, те, ким вона стала в процесі соціалізації (рівень свідомості, духовний світогляд), ознаки особи можуть бути як позитивними, так і негативними. Останні найбільш характерні для особи злочинця. Таким чином, поняття “особа злочинця” стосується соціальної суті людини, яка вчинила злочин, тобто порушила норму кримінального закону.

Отже, можна констатувати, що особа злочинця це – сукупність соціально значущих властивостей, ознак, зв'язків і відносин, які характеризують людину, винну в порушенні норм кримінального закону.

У наукових і практичних цілях поняття особи злочинця повинно об'єднувати осіб, винних у злочинній поведінці. Вочевидь, поняття особи злочинця деякою мірою умовне і формальне, оскільки основна маса злочинів відрізняється певними особливостями. Саме цей факт дозволяє говорити про особу злочинця як про окремий самостійний, соціальний і психологічний тип. Крім того, вивчення особи злочинця повинно будуватися і на правовій основі, тобто має досліджуватися особистість тих, хто відповідно до кримінального закону визнається суб'єктом злочину.

З якого ж часу можна говорити про особу злочинця? Відповідаючи на це питання, можна погодитися з думкою, що у кримінологічному аспекті про особу злочинця може йтися після вступу обвинувального вироку суду в

законну силу і це триває до моменту відбуття кримінального покарання та погашення чи зняття судимості.

Після відбуття кримінального покарання людина вже не є злочинцем, і становить інтерес не як носій особи злочинця, а як особа, здатна знову стати на злочинний шлях, особливо коли це стосується рецидивіста. Людина звільняється від покарання не тому, що виправилася, а тому, що пройшов установлений строк покарання. В останньому випадку слід говорити не про особу злочинця, а про особу, яка становить суспільну небезпеку.

Слід також пам'ятати, що термін “особа злочинця” виник на певному етапі розвитку кримінології як сукупність впорядкованих, систематизованих знань, що описують і роз'яснюють існування, розвиток, особливості тих, хто вчинив злочин. Кримінологічна характеристика особи теж нерозривно пов'язана із злочином, який вона вчинила. Однак кримінологію більше цікавить генезис особи злочинця, тобто процес її становлення і розвитку, а також чинники її формування. Цей інтерес зникає, коли особа перестає бути орієнтованою антисоціально. Отже, криміногенні властивості, які характеризують особу злочинця, існують до злочину й обумовлюють його вчинення, але визнання конкретної особи злочинцем можливе лише після і у зв'язку із вчиненням нею злочину.

У вітчизняній кримінології поняття особи злочинця трактується по-різному. В одних випадках під ним розуміють особу, яка винно вчинила суспільно небезпечне діяння, заборонене кримінальним законом. В інших – робиться акцент на якісній відмінності особи злочинця від незлочинця. При цьому наголошується, що антисуспільна спрямованість особи виявляється в її аморальних вчинках, дисциплінарних, адміністративних та інших правопорушеннях, які ще не набули злочинного характеру, але при безкарності дедалі більше набирають кримінальних рис і вказують на реальну можливість учинення даною особою злочину.

Беручи до уваги, що види злочинної діяльності істотно відрізняються й по мотивації, і за способом здійснення, далеко не всі особи, які порушили кримінальний закон, є суспільно небезпечними. Слід розрізняти злочинців і осіб, які вчиняють злочини.

У діяльності правоохоронних органів не обійтися без кримінально-правових характеристик особи злочинця. Багато обставин, що характеризують особу злочинця (вік, осудність, попередня судимість, службове становище), законодавець відносить до ознак складу злочину.

Ступінь вини й індивідуалізація покарання залежить від пом'якшуючих чи обтяжуючих відповідальність обставин (ст. 66, 67 КК України). Кримінологічні дані про особу злочинця допомагають правильно вирішити питання про її звільнення від кримінальної відповідальності (розд. IX КК України) або покарання (ст. 74,75 КК України).

Усе зазначене вище має враховуватись не тільки при призначенні

покарання, а й при констатуванні кримінально-правових санкцій, що забезпечить у подальшому їх ефективність.

Ю.В. Орлов, слухач магістратури
Національний університет внутрішніх
справ МВС України

АГРЕСІЯ І АГРЕСИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Проблема дослідження питання агресії й агресивного потенціалу української молоді уявляється досить актуальною. Це зумовлено низкою геополітичних та соціальних факторів, які у своєму сполученні вражають реальністю потенціальних наслідків. Зниження рівня агресивної злочинності зумовлює необхідність дослідження її витоків, специфіки трансформації у сучасних умовах, конкретних суспільствах.

Над розробкою даної проблематики працювали такі вчені, як З. Фрейд, К. Лоренц, Р. Ардрі, Л. Берковіц, Р. Берон, Е. Фром, А. Боєр, О. Балакірева та ін. Проте єдності в поглядах так і не було досягнуто, залишаються аспекти, які потребують подальшої розробки.

В основному дискусії у психологічній і кримінологічній науці з приводу визначеності агресії, агресивності (агресивного потенціалу) пов'язані із розвитком двох психологічних шкіл: інстинктивісти (К. Лоренц, Р. Ардрі та їх послідовники) і біхевіористи (Р. Берон, Скіннер та їх прихильники).

Серед численних визначень агресії найбільш доцільним вважаємо запропоновану Е. Фромом інтерпретацію, яка по суті є синтезом двох означених вище психологічних шкіл. Отже, за Е. Фромом агресія детермінується у двох началах: перше – природна обумовленість (схильність до атаки чи бігства заради самозбереження) і друге – соціально обумовлені екзистенційні потреби, пристрасті, які є продуктом виключно соціальним. У свою чергу, синтез вказаних вище джерел може виявлятися у двох формах: доброякісній і злоякісній. Проте в будь-якому випадку агресія – це зовнішній акт поведінки, спрямований на образу чи заподіяння шкоди іншій живій істоті, яка не бажає подібного з нею поводження. Агресивний потенціал (агресивність) являє собою ступінь готовності індивіда до агресивних дій, його схильності до них. Така готовність може бути як усвідомленою, так і неусвідомленою (у залежності від виду потенційних агресивних дій, їх передумов).

Сучасна молодь в Україні, перебуваючи в зоні розгортання трьох

видів соціального конфлікту (аномії, культурного запізнення і чужинського впливу), відчуває, як відмічається у наукових публікаціях, сильну соціальну напругу, є носієм агресивного потенціалу. Причини: а) моральна диференціація суспільства (в якості глобальної детермінанти конфліктизованості широких мас населення взагалі і молоді зокрема); б) бажання захисту власних прав та інтересів і водночас необізнаність у соціоправових стандартах такого захисту; в) несформованість особистісної позиції у соціополітичних явищах, що породжує конформізм у прийнятті рішень, “ефект стада”; г) нескерованість агресивності (проблеми сублімації). Варто запропонувати такі шляхи щодо зменшення рівня нескерованої агресії молоді: 1) розширення інструментального спектру правоосвітньої діяльності; 2) вжиття комплексу сублімаційних заходів: залучення до спорту самодіяльності тощо; 3) практична реалізація положень Закону України “Про захист суспільної моралі” на основі Закону України “Про захист суспільної моралі”, запровадження системи конструктивного впливу ЗМІ на молодь.

К.М. Орбець, 5 курс, факультет підготовки кадрів для Державного департаменту України з питань виконання покарань
Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого

ЧИННИКИ ТА ВИДИ ВІКТИМНОСТІ

У кримінальній віктимології – науці, що вивчає потерпілих від злочину, – дослідження віктимності відіграють виняткову роль. Бо віктимність є конститутивною складовою предмета й, отже, центральним поняттям даної науки, незважаючи на всю неоднозначність тлумачення цієї категорії різними авторами.

У роботах провідних дослідників віктимологічних проблем, зокрема, В.С.Мінської, Д.В.Рівмана, В.О.Тулякова, Л.А.Фолі, Л.В.Франка, Б.Холиста, Г.І. Чечеля та ін., відсутня єдність думок не лише з приводу самого терміна “віктимність”, а і його чинників, видів (рівнів) тощо. Така доктринальна суперечливість відбивається на практиці правоохоронної діяльності, оскільки в основі процесу віктимологічної профілактики злочинів як самостійного напрямку загальної профілактики останніх повинні бути закладені єдині принципи, завдяки яким досягалася б уніфікованість доцільного спектру дій суб’єктів попередження злочинності.

Тому проведення наукових розробок віктимності має неабияке практичне значення. А пильної уваги, вважаємо, заслуговують такі проблеми, як зміст категорії “віктимність”, чинники віктимності та їх розподіл з

урахуванням його значення для профілактичної діяльності.

Одне з перших визначень віктимності серед вітчизняних науковців дав Л.В.Франк, який розумів віктимність як підвищену здатність людини в силу низки її духовних та фізичних якостей за певних об'єктивних обставин ставати мішенню для злочинних посягань. Так, В.Я. Рибальська розуміла віктимність як особистісну характеристику, що означає підвищену "здатність", відому схильність людини ставати жертвою злочинного посягання.

У сучасних публікаціях віктимність ототожнюють із своєрідним віктимогенним потенціалом, котрий являє собою таку систему властивостей індивіда, групи або організації, яка створює небезпеку вчинення злочинних дій; системною універсальною властивістю живої матерії ставати жертвою злочину за певних конкретно-історичних умов; певним функціонально залежним від злочинності явищем; стилем поведінки певної особи; ризиком віктимізації визначеного рівня тощо.

Аналізуючи висловлені ідеї, можемо поділити усю їх сукупність на дві групи, з яких у межах першої віктимність розглядається як іманентна соціальна властивість будь-якої людини, представники ж другої вважають, що віктимність притаманна лише деяким членам суспільства, які мають незвично високий (вище середнього) ризик стати жертвою злочину. Вбачається, що більш виваженим є перший підхід, оскільки практичною значущістю володіє встановлення не лише підвищеного рівня віктимності, а і причин меншої ймовірності стати потерпілим від злочину.

Отже, пропонуємо розглядати віктимність як соціальний стан, що характеризує фізичних осіб як потенційних потерпілих від тих чи інших злочинів на даній території й на визначений проміжок часу та позначає рівень ризику злочинних посягань, їх особливості, здатність протистояти кримінально караній поведінці та типові наслідки у вигляді фізичної, матеріальної та/або моральної шкоди, яка може бути завдана злочинами тим або іншим особам. Реалізована віктимність, тобто процес перетворення осіб на фактичних жертв злочину, має назву віктимізації.

Наведені приклади дослідження віктимності різних представників суспільства, соціальних груп мають своїм завданням виявлення не лише тих критеріїв, що полегшили б розпізнавання потенційної жертви злочину задовго до того, як вона може стати потерпілим від злочину, а і тих, що надали б змогу пояснити, чому інші особи менше схильні наражатися на кримінальну небезпеку.

Віктимність формується за рахунок сукупності взаємодіючих соціально виражених властивостей особистості потерпілого від злочину. Так, у літературі вказується, що ризик віктимізації варіює залежно від раси (етнічної приналежності), віку, статі, сімейного стану, попередніх стосунків зі злочинцем, рівня доходів, зайнятості (статусу праці) та місця проживання.

Наприклад, Д.В. Рівман відзначає, що віктимність складається з особистісного та ситуаційного компонентів, причому якісна характеристика першого знаходиться у системній залежності від другого.

На нашу думку, до чинників, із певним поєднанням яких пов'язана зміна рівня віктимності, можливо віднести: соціально-демографічні; соціально-рольові; суто поведінкові, включаючи стиль життя; ті, що характеризують відносини між потенційними злочинцем і його жертвою; фактори найближчого соціального оточення; технічні. У залежності від їх проявів виділяються різноманітні види віктимності.

За рівнем наукового аналізу можна диференціювати віктимність індивідуальну, окремих соціальних груп та віктимність суспільства в цілому.

За спрямованістю віктимних властивостей підрозділяють універсальний, вибіркового, ситуативний, випадковий і професійний тип жертви. При цьому, якщо універсальна віктимність означає високу потенційну вразливість стосовно багатьох видів злочинів, то вибіркова – лише щодо певної їх групи. Ситуативні потерпілі володіють середньою віктимністю і стають жертвами переважно в результаті збігу ситуативних чинників, небезпека яких виявилася для них непереборною. Жертвам випадкового типу притаманний найнижчий ризик віктимізації, вони стають такими виключно через випадковий збіг обставин. Окремо вирізняється професійний тип потерпілих, віктимність яких у першу чергу пов'язана з їхньою професійною зайнятістю.

Правомірно також казати про віктимність щодо різних форм злочинності.

При віктимологічному попередженні, яким є проведення специфічних заходів (виховних та освітніх, захисних, обмежувальних, нормативних), спрямованих на скорочення віктимності певної частини громадян, здійснюється підтримка і розвиток тих соціальних якостей людей, що зворотно корелюють із рівнем універсальної віктимності, водночас робиться спроба мінімізації віктимогенного впливу інших чинників, але лише тих, що для осіб не мають однозначно позитивного значення та без особливих складнощів можуть бути відкориговані (мається на увазі неможливість заохочення особи до зміни соціально корисної професії, відмови від матеріального достатку і та ін., тоді як, наприклад, стимулювати до використання спеціальних технічних засобів захисту, роз'яснювати основні правила раннього недопущення насильницьких злочинів із боку знайомих та незнайомих людей цілком можливо і потрібно).

Таким чином, теоретичні розвідки проблеми віктимності мають суперечливі тенденції. Активізація цих досліджень є вкрай потрібною, оскільки органічною частиною сучасної профілактики злочинності є віктимологічна профілактика, багато в чому заснована на науковій розробці поняття та видів віктимності на індивідуальному (особистісному) та

масовому рівнях.

Ю.В. Рубаник, 5 курс, факультет подготовки кадров для Министерства юстиции и судебной администрации
Национальная юридическая академия Украины им. Ярослава Мудрого

ВЛИЯНИЕ СУБЪЕКТИВНЫХ ФАКТОРОВ НА СОВЕРШЕНИЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ

Принципиальное методологическое значение имеет деление всех причин преступности на объективные и субъективные. Первые существуют независимо от воли живущих в данное время людей. Это всё то, что застаёт в мире каждое новое поколение: экологию, экономику, социальный строй, наследственность, климат и т.п. Субъективные условия охватывают все личностное, человеческое, зависящее от живущих ныне людей: их сознание, привычки, стереотипы поведения, ценностные ориентации, мораль, политические взгляды, традиции и т.п. Субъективной детерминантой поведения следует считать также и неосознаваемые элементы психики (бессознательное), психическое здоровье людей, а также их наследственные особенности. Другими словами, это так называемый человеческий фактор отклоняющегося поведения, в данном случае преступного.

Человеческая история убедительно показала, что ни одно самое совершенное социальное устройство, никакое экономическое благополучие не способно укротить своеволие, корыстолюбие и жестокость людей. Наряду с потребностями человека и его интересами сильную мотивирующую роль играют влечения и эмоции (чувства). Под этим мы понимаем трудно регулируемые личностные проявления (стремления), в основном органического (биологического) характера. Известно, что многие преступления совершаются под воздействием острых эмоциональных состояний (душевных волнений, сильных переживаний). Это, например, страх, злоба, негодование, трусость, гнев и др. Нередки они и у психопатических личностей. Крайней степенью эмоционального напряжения может стать физиологический или патологический аффект.

Начальные звенья преступного поведения, совершаемого под влиянием влечений и эмоций, свёртываются, исчезают, и переход к действию следует подчас сразу же после появления образа желаемого объекта. Когда вместо того, чтобы спокойно и разумно решить возникшую проблему, человек раздражается, негодует, впадает в гнев, это отрицательно

сказывается и на нём, и на окружающих. От этого один шаг до оскорбления личности, хулиганского поступка или иного преступления. Не случайно влечения и эмоции порождают агрессивное поведение в бытовых ссорах и конфликтах более чем в половине всех случаев. Сочетание антиобщественной направленности личности, слабого развития интеллекта и эмоционального возбуждения приводит в подобных ситуациях к тому, что механизмы внутреннего контроля оказываются малодейственными. Чтобы те или иные потребности, интересы, влечения или эмоции переросли в мотив преступления, субъект психологически должен преодолеть ещё один внутренний “барьер” – систему так называемых ценностных ориентаций, которая включает и правосознание личности. Под ценностями в социологии понимают предметы, явления и их свойства, которые нужны (необходимы, полезны) людям в качестве средства удовлетворения их потребностей и интересов, а также идеи и побуждения в качестве нормы, цели или идеала. При определении линии своего поведения человек опирается на систему своих ценностных представлений (ориентаций), в которой одни ценности располагаются выше других, им отдаётся предпочтение по сравнению с другими, а это, в свою очередь, влияет на мотивацию поступка, выбор целей и средств их достижения. Ценности при этом играют тройную роль: во-первых, они могут стимулировать складывающийся мотив поведения и укреплять антиобщественные намерения субъекта; во-вторых, ценностные ориентации в иных случаях тормозят антиобщественные проявления и блокируют формирование мотива преступления; в-третьих, ценностные ориентации могут стать и самостоятельным источником мотива преступления. В качестве составных элементов ценностных ориентаций выступают нравственное и правовое сознание личности. К сожалению, у преступников оба эти элемента ослаблены и деформированы. Когда жизненная позиция человека характеризуется индивидуализмом, стремлением к личной корыстной выгоде или к авторитарному подавлению окружающих, трудно ожидать положительного отношения к нравственным и правовым нормам и принципам. У них устойчива привычка действовать под влиянием сиюминутных побуждений, не задумываясь о праве и о грозящем наказании. Потребности, интересы, влечения, эмоции, ценностные ориентации – это внутренние компоненты личности, под действием которых формируется мотив преступления.

Людские пороки всегда были и остаются ближайшей и определяющей причиной всех видов антисоциального поведения, в том числе и преступного. Злые, жестокие, коварные и, наконец, глупые люди были всегда. Но, разумеется, нельзя отрицать влияние на поведение людей обстоятельств, объективно не зависящих от них. Субъективное и объективное диалектически взаимодействуют: внешние обстоятельства в той или иной мере влияют на поведение людей и их психику. Материализуясь в результатах человеческой

деятельности, они создают объективный фон для субъективных реакций. Объективные условия общественной жизни во многих случаях созданы предыдущими поколениями людей. На наш взгляд, более обоснованным было бы искать первопричину преступности всё-таки в субъективном факторе – в несовершенстве человеческой природы. Такой вывод имеет практическое значение, поскольку он может определить криминологическую политику. Если следовать установившейся традиции, то есть объяснять “коренную” причину роста преступности исключительно объективно существующими экономическими противоречиями, то в тени остаются проблемы культуры, нравственности, психического здоровья – факторы, непосредственно порождающие девиантное поведение.

О.О. Скубак, 5 курс, соц.-психол. факультет
Національний університет внутрішніх
справ МВС України

ОСОБА ЖІНКИ-ЗЛОЧИННИЦІ: СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Актуальність проблеми жіночої злочинності визначається цілою низкою обставин: скоєння злочину жінкою призводить до досить вагомих суспільно небезпечних наслідків, які впливають на проблему сімейного виховання. Тому посиленої уваги, всебічного вивчення й аналізу потребує і особа жінки-злочинниці.

Найбільшу групу серед злочинниць складають особи у віці до 30 років (близько 48%), проте серед їх окремих категорій співвідношення різних вікових груп може бути іншим.

Серед жінок 30 і 40 років значна кількість самотніх, що обумовлено розпадом їх шлюбних стосунків і утратою батьків.

На момент скоєння злочину більше половини жінок були заміжні. У тих із них, які потім не були позбавлені волі, сім'я, як правило, збереглась.

Серед злочинниць порівняно висока доля осіб з вищою та середньою спеціальною освітою, а також тих, хто має спеціальність. Однак до 40% на момент скоєння злочину не мали певних занять, та в це число не входять домогосподарки.

Фахівцями підкреслюється особливе значення низки фізіологічних і психічних властивостей природного характеру, що входять у структуру особистості, обумовлюють статеві відмінності. Вказується, що останні, подібно типу нервової діяльності, темпераменту, впливають на інтелектуальну, вольову, емоційну сферу діяльності жінки. Зокрема, підвищена емоційність, імпульсивність, збудженість, нестриманість,

навіюваність, залежність від ситуації, що складається, чутливість щодо зовнішніх несприятливих чинників справедливо розглядаються вченими як специфічні прояви психофізіологічних властивостей жінок, які також значною мірою відбиваються у їхній злочинній діяльності. Відмінності сприймання соціальної дійсності передусім виявляються в психологічному стані жінок і ступені їхніх психологічних відхилень. Фахівці-психіатри звертають увагу на той факт, що перехідний період становлення української державності характеризується, крім інших аспектів, різким збільшенням кількості виявів кризових станів, особливо в жіночій групі населення. Причому такі стани виникають у психічно здорових жінок і виявляються в формі: зниження життєвого тону; уповільнення процесу самовиявлення; зниження інтересу до громадського життя; посилення напруги в родинних стосунках; дезадаптації та почуття невпевненості в собі; дисгармонічного розвитку особистості; погіршення психологічного стану (що виявляється в напруженості, відлюдкуватості, агресивності жінок); порушення системи виховання дітей.

Не можна не враховувати чинність цих процесів при аналізі тих змін, які відбуваються у жіночій злочинності нині. Фахівці-психіатри негативні психічні стани жінок пов'язують головним чином з протиріччями в моральних переконаннях особистості, песимістичними поглядами, низьким ступенем задоволення потреб, поганим станом здоров'я, індивідуальними особливостями.

Психофізіологічні властивості, у свою чергу, визначають статеві відмінності в морально-психологічній сфері життєдіяльності чоловіків і жінок. Усвідомлення жінкою свого місця в суспільстві, родині, формування її специфічних інтересів, звичок, норм поведінки мають своїми джерелами особливості психологічного сприйняття жінками соціальної дійсності. Потреби, інтереси засуджених жінок здебільшого пов'язані з тими соціальними ролями, що виконувалися ними в сім'ї, колективі, суспільстві. Їх переконання, мотивація поведінки часто пов'язані з сімейно-побутовими проблемами. Крізь них, як правило, жінки розглядають свою громадську і трудову діяльність. Спеціальні дослідження щодо ставлення засуджених жінок до найбільш загальних суспільних норм і цінностей показали, що системи цінностей для контингенту засуджених жінок та жінок, які перебувають на волі, дуже схожі. Для засуджених найбільш значущими є воля (84%), родина та родинні стосунки (83%), продовження роду, діти та онуки (75%). Таким чином, основними життєвими цінностями для жінки є сім'я, діти, родинні зв'язки.

За своїми морально-вольовими якостями та ознаками жінкам у своїй основній більшості менш, ніж чоловікам, притаманні асоціальні установки, злочинні переконання. Лише 10% з них відносять себе до "злочинного світу", 3% ставляться до нього з повагою, а більше 36% – з ненавистю.

Жінки приділяють багато уваги тому, що про них думають, як вони виглядають в очах оточуючих. Згідно з проведеним опитуванням, після скоєння злочину жінок найбільше хвилює страх осуду з боку дітей, родичів, знайомих. Однак, з іншого боку, ця ж якість у поєднанні з демонстративністю поведінки й зниженням контролю за нею служить цілям самоствердження, закріплення впевненості в своїй значущості, навіть ціною скоєння злочинів, особливо в групі асоціальної спрямованості. Така жіноча якість, як здатність до самопожертвування, проявляється в тому, що нерідко жінки пояснюють скоєний злочин бажанням допомогти близькій людині або впливом чоловіка, якому вона симпатизувала.

Усе більше зустрічається злочинів, скоєння яких жінки пояснюють необхідністю забезпечити себе, сім'ю, дітей необхідними речами, продуктами, ліками, що прямо пов'язано зі зниженням життєвого рівня населення.

Для злочинниць характерні стійкість психотравмуючих переживань й імпульсивність, що призводить до неадекватної оцінки життєвих ситуацій, непоміркваності поведінки й слабого аналізу можливих наслідків скоєних учинків. Підвищена емоційність, збудженість жіночої психіки, особливо у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, призводить до збільшення жорстокості та агресивності при скоєнні різноманітних злочинів, зокрема корисно-насильницьких та вчинених в групі. Особливу лютість може викликати спроба жертви чинити опір.

На відміну від чоловіків, жінки частіше переживають почуття провини у зв'язку зі скоєними протиправними діями, хвилювання за своє майбутнє, що посилюється в період відбування покарання в місцях позбавлення волі.

Умовно можна виділити дві якісно відмінні групи жінок, чия мотиваційна сфера в момент планування й реалізації злочинних намірів має суттєві відмінності за фактом фрустрації провідних потреб. Ті, яким вчиненню злочину передувала значна фрустрація, розповідали, що вони відчували ненаситну потребу здобути або зробити це, і не могли заспокоїтися, аж доки не досягали свого наміру. У багатьох з цих засуджених були відсутні позитивні моральні якості. Друга група жінок-злочинниць на момент учинення злочину не відчувала фрустрації. Їх протиправні дії детерміновані, в основному, зовнішніми чинниками. Цим злочинницям притаманна залежність від групи, участь у ній у ролі посібника, приховувача вкраденого або рядового виконавця та менша кримінальна активність.

З урахуванням того, що найбільше злочинів, учинених жінками, корисливі, серед провідних мотивів їх учинення можна виділити такі, як користь (споживання, "сімейна" користь, паразитизм, алкоголізм, наркотизм та ін.). Часто при скоєнні злочинів жінки керуються почуттям заздрості, бажанням помсти чи самоствердження тощо. Цікаву інформацію отримали

курсанти Національного університету внутрішніх справ МВС України у результаті проведення в жіночій колонії опитування, спрямованого на виявлення особливостей осіб жінок-злочинниць. Використовували тести Шмішека та Баса-Даркі. Отримані дані свідчать про те, що майже у 80% опитованих жінок-злочинниць були виявлені загострення таких особистісних характеристик, як демонстративність, гіпертимність, збудливість, циклотимність, образа, підозра, негативізм, вербальна та фізична агресія.

Л.В. Церкуник, 5 курс, факультет підготовки кадрів для Міністерства внутрішніх справ України
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

РАННЯ ПРОФІЛАКТИКА ПІДЛІТКОВОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Важливість ранньої профілактики боротьби зі злочинністю визначається тим, що лише 25-30% злочинів неповнолітніх має чисто ситуативний характер при загальній позитивній спрямованості особистості. У решті ж випадків поведінка підлітка дозволяє заздалегідь прогнозувати можливість скоєння злочину і шляхом прийняття виховно-профілактичних заходів попередити деформацію його особистості.

Рання профілактика спрямована в переважній більшості випадків на виправлення відносно слабких антисуспільних змін особи злочинців – підлітків, що ще не стали стійкими. Тому за умов сучасної організації вона може дати значні позитивні результати і тим самим попередити можливість застосування більш серйозних заходів, у тому числі й кримінально-правового характеру.

Значну роль в організації ранньої профілактики відіграє загальноосвітня школа. Саме тут уперше з'являються втрата інтересу до навчання, негативні звички й інтереси, неповажливе ставлення до людей і результатів їхньої праці, хибне уявлення про дозволену поведінку, тобто ті викривлення в моральній характеристиці особистості, які характерні для “важких” підлітків і правопорушників.

І тут провідне місце займає права поінформованість неповнолітнього. Важливим чинником, що впливає на формування особи правопорушника, як відомо, є правосвідомість. Від рівня, якості, характеру, змісту правосвідомості значною мірою залежить те, якою буде поведінка людини в суспільстві – правомірною, соціально корисною чи неправомірною, соціально шкідливою і небезпечною.

Значна частина правопорушників не навчена мислити правовими

категоріями. Тому неповнолітні в багатьох випадках не вміють погоджувати свої прагнення і вчинки з вимогами права. Правова свідомість є чи не єдиним регулятором вибору мети і засобу, що не протирічає у цілому суспільним інтересам. Якщо особа націлена навіть свідомо на порушення, вона все ж може втриматись від його вчинення через загрозу кримінальної відповідальності, що саме по собі вже важливо.

Оскільки перші знання з права, зміст Основного закону, його сутність, роль і значення, сфера регулювання, вплив на суспільні відносини даються учням вже в загальноосвітніх школах, то за умови присутності, відвідування неповнолітнім уроків, проблема правосвідомості як підґрунтя правової культури та рівня правових знань повинна вирішуватися сама собою. Однак саме тут виникають труднощі: недостатність інформації, що викладається; предмет правознавства, інші подібні предмети мають входити до програми навчання вже школярів третіх – четвертих класів і нашаровуватись аж до випускного класу; відсутність чи незначна кількість спеціальних гуртків з правознавства, галузей права; відсутність поширення правової інформації шляхом демонстрації реальних життєвих ситуацій та способів вирішення існуючих проблем; неналежна пропаганда правової культури в ЗМІ.

Для вирішення перерахованих проблем варто, звичайно, звернути увагу на саме навчання в загальноосвітніх школах, методи його здійснення. Оскільки шляхи вирішення даних проблем є зрозумілими і єдиними, виходячи з постановки самих питань, слід зауважити, що, виправивши ситуацію з правовою культурою, правосвідомістю, соціальною захищеністю неповнолітніх та забезпеченням їх інтересів, обернено пропорційно відіб'ються на рівні злочинності неповнолітніх. Суспільство саме створило безліч причин та умов, підпадаючи під вплив яких несформована особистість легко піддається тому негативному, що існує в суспільстві. Таким чином, хоча б частину підлітків можна буде уберегти від правопорушень, аморальних вчинків та навіть від злочинів.

Н.В. Швець, 5 курс, факультет підготовки кадрів для Міністерства юстиції України та судової адміністрації
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

ЖЕРТВА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

В Україні існує велика кількість наукових робіт з проблеми торгівлі людьми. При цьому статус особи, потерпілої від цього злочину, розуміється у сенсі кримінальних розслідувань, а соціологічний аспект даного феномену

залишений невизначеним. Підписаний же Україною Протокол про попередження та припинення торгівлі людьми, затверджений Кабінетом Міністрів України, Комплексної програми протидії торгівлі людьми на 2002-2005 рр. та Типового положення про центр реабілітації для осіб, що постраждали від торгівлі людьми, які визнають допомогу потерпілим від торгівлі людьми пріоритетним напрямком у протидії цьому злочину, є підтвердженням необхідності різнобічного вивчення статусу “особи, потерпілої від злочину – торгівлі людьми”.

Емпіричною базою для визначення соціально-демографічних характеристик осіб, постраждалих від торгівлі людьми, стали результати анкетування Міжнародного жіночого правозахисного центру “Ла Страда-Україна”, результати дослідження “Соціальний аналіз основних чинників торгівлі людьми: реальна ситуація та шляхи запобігання” Державного інституту проблем сім’ї та молоді, відомості в рамках досліджень, проведених Інститутом вивчення проблем злочинності Академії правових наук України.

В Україні потерпілими від торгівлі людьми є переважно дівчата та молоді жінки. Однак є відомості про факти продажу дітей. Сучасні соціально-економічні реалії переконують, що більшість українок не мають належних умов для самореалізації і задоволення елементарних життєвих потреб. Водночас у них зростає занепокоєння за добробут власної родини, своє майбутнє і долю власних дітей, які активізують пошук змін на краще. І тут спрацьовує позитивний образ заможного красивого закордонного життя, сформований зусиллями мас-медіа і окремим досвідом успішних співвітчизників. Групу ризику складають дівчата і жінки у віці від 16 до 35 років. Найбільший відсоток потерпілих становлять жінки у віці 20-25 років (39%) та 25-30 років (35%). Досить численною є частка жінок у віці 30-35 років – 14%. Також зафіксовані випадки продажу жінок і більш старшого віку – від 35 до 50 років.

Такі жінки їдуть за кордон за шлюбними оголошеннями, щоб вийти там заміж чи знайти роботу гувернантки, няні, домашньої працівниці. Однак за кордоном частіше за все вони потрапляють у фактичне домашнє рабство або ж їх спонукають до заняття проституцією. Якщо жінки основної групи ризику (до 35 років) передбачають, що, можливо, їм доведеться за кордоном займатися проституцією (і багатьох таке заняття не лякає), то жінки більш старшого віку таку роботу, як правило, вважають для себе неприйнятною.

Знання освітнього рівня потерпілих є важливим як для розуміння соціально-демографічних характеристик цієї категорії, так і розвитку системи їх реабілітації та реінтеграції. Освітній рівень українських жінок, які виїжджають за кордон, різний: неповну середню освіту мають 19% потерпілих, 16% – середню освіту. І лише приблизно кожна десята має вищу чи незакінчену вищу освіту. Значна частка тих, хто має вищу освіту, серед

більш старших жінок (35%).

Вивчення професійної та трудової зайнятості жінок є також важливим моментом у дослідженні. Аналіз набутих потерпілими до від'їзду за кордон спеціальностей свідчить, що однакова кількість респондентів (10%) мали спеціальності секретаря-друкарки, торгового робітника, вчителя, 11% і 7%, відповідно, працівники сфери легкої промисловості та сфери обслуговування, 6% – представники творчих професій, 9% – не мали ніякої спеціальності.

Щодо аналізу сімейного стану потерпілих, то найбільші відсотки становлять незаміжні жінки (54%) та жінки, які розлучилися (28%). Більшість з них їдуть за кордон з надією влаштувати своє особисте життя. Майже всі жінки не знають мови, звичаїв і законів тієї країни, в якій мають намір працювати.

Дослідження дозволило визначити також, мешканці яких регіонів найчастіше потрапляють до рук торговців людьми. За кількісними показниками більшість становлять мешканки східних областей – Луганської (14%), Дніпропетровської (8%), Донецької (5%) та південних регіонів України – АР Крим (8%), Херсонської (7%), Миколаївської (7%). Пояснити такий розподіл можна рівнем економічного розвитку кожного регіону. Луганська, Донецька, Дніпропетровська області історично були індустріальними, з розвинутою металургійною, машинобудівною, паливною, хімічною галузями. Після розпаду СРСР багато підприємств збанкрутували, звільнивши сотні тисяч працівників. За даними Державного комітету статистики України кількість офіційно зареєстрованих безробітних жінок найвищою була саме в цих регіонах.

Серед країн призначення найпопулярнішими є Італія, Германія, Голландія. А самі непривабливі країни щодо заробітків (Турція, Сербія, Боснія і Герцеговина, Македонія, Косово) стають основними країнами вивозу українських жінок за кордон. Так, найбільша кількість потерпілих були запрошені до Македонії (16%), 14% і 10% виїхали на роботу відповідно до Косова та Боснії й Герцеговини. Про велику кількість українських жінок на Балканах стверджують статистичні дані, підготовленні Міжнародною організацією з міграції в Україні. Високий відсоток українок, вивезених на роботу до Балканських країн, можна пояснити так. Вербування українських жінок на роботу в ці країни розпочалося ще наприкінці 90-х років, тобто під час військових подій. Торговці не приховували основної причини набору робочої сили саме в цей регіон, адже на території колишньої Югославії перебувала велика кількість миротворчих сил. Жінок вербували для роботи офіціантками, посудомийницями. Однією із причин примусового потрапляння українок до Балканських країн також є обіцянка працевлаштування в Італії, нелегальний шлях до якої лежить через Сербію та через море з берегів Албанії. Отримати візу для в'їзду на територію Сербії простіше, ніж для перебування в Італійській республіці.

Визначення статусу осіб, потерпілих від торгівлі людьми, опис соціально-демографічних характеристик є важливим для розуміння форм та методів, які можна застосовувати при здійсненні допомоги цій соціальній категорії. Враховуючи зацікавленість нашої держави у реабілітації осіб, потерпілих від торгівлі людьми, питання щодо статусу таких людей, їхніх потреб та їхніх особливостей потребує всебічного вивчення.

Р о з д і л III. ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Ю.В. Алексєєва, 5 курс,
факультет підготовки кадрів для
Міністерства внутрішніх справ України
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ОРГАНАМИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Злочинність – складне соціальне явище, причини і умови якого пов'язані з недосконалістю, вадами суспільства. Спливає час, суспільство змінюється, кількість зареєстрованих злочинів збільшується, погіршуються їх якісні показники. Це все дестабілізує суспільне життя. Громадяни України, отримавши згідно з Конституцією набір свобод, прав і можливостей, опинилися перед фактом незахищеності свого життя, здоров'я, честі, майна.

Практика життя не один раз підказувала, що для більш-менш ефективної боротьби зі злочинністю замало лише кримінально-правових заходів, а необхідні й попереджувальні заходи. Не достатньо лише сформулювати обов'язок держави по забезпеченню дотримання законності, необхідно також покласти їх на певне коло осіб з реалізації цієї функції держави. Обов'язок по попередженню злочинності покладається, зокрема, на правоохоронні органи. Це питання регулюється Законами України “Про міліцію”, “Про оперативно-розшукову діяльність”, “Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів”, КПК України та ін.

Органи внутрішніх справ – це єдине ціле і водночас орган, який являє собою розгалужену систему різних служб і підрозділів.

Стаття 23 КПК України покладає обов'язок встановлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину, на органи дізнання, слідчого, прокурора. Для більш ефективного здійснення такого виду попереджувальних заходів, як внесення подання, слідчим треба дотримуватись таких вимог: 1) обов'язки по усуненню причин і умов необхідно покладати на тих посадових осіб, які реально можуть це зробити;

2) слідчий повинен у поданні зазначити конкретні заходи по усуненню причин і умов; 3) заходи по усуненню причин і умов слідчий зобов'язаний приймати по всіх кримінальних справах, що, на жаль, не завжди слідчими виконується.

Для досягнення найкращих результатів необхідна взаємодія правоохоронних органів з органами державної влади, органами місцевого самоврядування. Як показує практика, місцеві органи влади дуже рідко заслуховують питання криміногенної ситуації у регіонах на сесіях відповідних рад. Тому, вважаємо, головним напрямком попередження злочинності має бути єдність дій правоохоронних органів з органами державної влади по усуненню різноманітних криміногенних чинників безпосередньо на місцях. Комплексною програмою профілактики злочинності на 2001-2005 рр. передбачена розробка у кожному регіоні плану заходів протидії злочинності на місцях, але насправді ці плани існують *de jure*. Основною перешкодою підвищення ефективності подань як попереджувального заходу є відсутність практики притягнення тих посадових осіб до відповідальності, які ігнорують подання слідчого і не повідомляють про вжиті заходи по усуненню причин і умов. До таких керівників повинні застосовувати заходи, передбачені ст. 185-6 КУпАП. Проте фактично випадки притягнення до адміністративної відповідальності таких керівників вкрай рідкі.

М.П. Видрич, 3 курс, юрид. факультет
Національний університет внутрішніх
справ МВС України

ЗАХИСТ ДІТЕЙ ВІД НАСИЛЬНИЦЬКИХ ПОСЯГАНЬ

Обов'язок держави піклуватися про підростаюче покоління знайшов своє відображення у прийнятті низки правових актів, покликаних здійснювати послідовний і всебічний захист прав дітей і підлітків нашої країни. Це зокрема: Закони України "Про охорону дитинства" від 26 квіт. 2001 р., "Про попередження насильства в сім'ї" від 15 лист. 2001 р., Указ Президента України "Про додаткові заходи щодо запобігання дитячій бездоглядності" та ін. Крім того, 27 верес. 1991 р. Україна приєдналась до Конвенції про права дітей, але формальне приєднання та прийняття низки нормативно-правових актів не дає гарантії, що насильство стосовно дітей буде ефективно викорчовуватися.

У відповідності з Конвенцією дітьми вважаються особи, які не досягли вісімнадцятирічного віку, адже вони повною мірою ще не є самостійними ні матеріально, ні психологічно. Тому держава, суспільство в

цілому повинні захищати дітей від фізичного й психічного насильства, сексуальних посягань та інших злочинних дій і вчинків.

Діти характеризуються не лише девіантністю, а й підвищеною віктимністю, що, як відмічається в літературі, має свої особливості: незавершеність фізіологічного і соціального формування особистості; нерівність шансів порівняно з дорослими щодо захисту своїх прав; нездатність дитини уникнути небезпеки там, де це можливо; біологічні чинники: вік, недостатність фізичного розвитку – фізична слабкість; психічні властивості: агресивність, відсутність захисних механізмів, довірливість, наївність, допитливість, невміння адекватно реагувати на ситуацію, відставання у психічному розвитку від фізичного, переважання у психічній діяльності процесів збудження над гальмуванням; стиль і спосіб життя – виділення в соціальному плані або ізоляція від суспільства, ігнорування розумних заходів безпеки, піддавання себе ризику; десоціалізація дитини-жертви – психологічний механізм впливу пережитого насильства на організм дитини, що супроводжується негативними реакціями.

Захист дітей від насильства є актуальним питанням, оскільки насильство в будь-якій формі сприяє деформації нервово-психічної системи дитини, спричинює підвищену збудженість, неврівноваженість, неухважність, призводить до різних травм, стресів.

Саме ці наслідки і є основою для формування особистості злочинця. Тому необхідно об'єднати зусилля батьків, школи, міліції, органів влади щодо захисту дітей, адже нехтування цим приведе до негативних важко ліквідних наслідків. Недарма кажуть: “Малі діти – малі проблеми, великі діти – великі проблеми”

Неможливо побудувати “металеву завісу”, відгородивши дитину від злочинців типу російських “чикотил”, українських “онуфрієнків” чи бельгійського Марка Дюто, який зґвалтував і вбив 12 дітей. Дитину потрібно підготувати до можливих неприємних ситуацій, щоб хоча б якось їх уникнути. Вирішення проблеми повинно зводитися до більш чіткого захисту як окремих дітей, так і від конкретних неприємностей.

Крім згаданих вище маніяків – убивць велику небезпеку для життя та здоров'я дітей становлять дії педофілів. Щоб вберегти дитину від статевого злочину, їй потрібно поступово, у відповідній формі, в залежності від індивідуального розвитку, пояснювати сексуальні відносини. Дитині потрібно реально, не драматизуючи, з самого раннього віку говорити про те, що серед оточуючих бувають “погані люди”, які можуть спричинити їй біль і заставити страждати. Мова йде не про залякування дитини, а навпаки про збереження її від ситуації, коли паралізується дитяча свідомість і воля. Тому доцільно дотримуватись рекомендацій, які можуть використовуватися для захисту дітей не тільки від педофілів і гомосексуалістів, а й від грабіжників, рекетирів, зокрема: дитина повинна говорити, куди йде і з ким; вчасно

приходити додому і по можливості ніколи не затримуватися одна на вулиці; розповідати всі деталі нових знайомств, особливо зі старшими за віком; йдучи в гості, залишати номер телефону, повідомляти по телефону про своє місцезнаходження; не відкликатися на прохання сторонніх осіб зробити для них будь-що (щось купити, піднести до квартири речі тощо), оскільки злочинці таким чином входять у довіру до дітей; не сідати без дозволу батьків у чужий автомобіль, не йти з невідомими людьми будь-куди за їх пропозицією; не брати подарунків, солодощів, напоїв без дозволу батьків, бо вони можуть містити наркотичні та снодійні речовини; голосно кричати і по можливості втікати, якщо хтось хоче взяти дитину силою; не дозволяти стороннім садити себе на коліно, цілувати, обіймати, бо таким способом можна заразитися хворобою; нікого не впускати в квартиру, навіть знайомих, якщо залишається один вдома; розповідати все батькам, навіть те, про що соромно говорити; кликати на допомогу людей, міліцію, якщо до дитини чіпляються або інші діти знаходяться в небезпеці.

Відносини між батьками і дитиною повинні будуватися на довірі і любові – це важлива передумова захисту дитини від можливих злочинних посягань.

Крім роз'яснень дитині правил особистої безпеки, батьки чи близькі родичі повинні старатися забезпечити її охорону в прямому значенні: проводити і зустрічати зі школи, з тренування, не залишати без нагляду на подвір'ї, не дозволяти знаходитись у темний час поза межами квартири, не дозволяти розглядати порнографічні картинки, відеозаписи, ні в якому разі не допускати перебування різностатевих підлітків протягом тривалого часу в пустій квартирі.

Якщо дитина все ж таки стала жертвою статевого злочину чи насильства, то необхідно негайно повідомити про це міліцію, при необхідності викликати лікаря, заспокоїти дитину і відвернути її увагу від цієї неприємної ситуації.

Отже, захист дітей від протиправних посягань полягає в першу чергу на батьках, які повинні не лише навчати дитину уникати можливостей стати жертвою злочину, але й самі вживати заходів щодо недопущення потрапляння дитини в несприятливі ситуації.

В.В. Высоцкая, 1 курс, факультет підготовки
кадров для Міністерства юстиції України
и судебной администрации
Национальная юридическая академия Украины
им. Ярослава Мудрого

КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЕ ИДЕИ БОРЬБЫ С ПРЕСТУПНОСТЬЮ В

ПРОИЗВЕДЕНИИ Ч. БЕККАРИА “О ПРЕСТУПЛЕНИЯХ И НАКАЗАНИЯХ”

...Важно, чтобы ни одно преступление, сделавшееся известным, не осталось безнаказанным, но бесполезно отыскивать того, чье преступление скрыто во мраке...

Именно эти слова принадлежат человеку, чье произведение является одним из величайших творений мирового уровня в истории политических и правовых идей. Чезаре Беккариа в своём трактате “О преступлениях и наказаниях” (1762 г.) подверг уничтожающей критике жестокость и несправедливость феодального правосудия и вместе с тем сформулировал главные принципы уголовного права и процесса, основанные на гуманистических идеях 18 в. и ныне действующие.

Чезаре Беккариа родился 15 марта 1738 г. в Милане в старинной аристократической семье. Он является представителем просветительно-гуманистического направления в науке уголовного права. Жизнь и деятельность этого человека связана с Миланом. Он окончил принадлежащую иезуитам аристократическую школу в Парме, а затем юридический факультет университета в Павии. С 1791 г. входил в состав комиссии по подготовке реформы уголовного законодательства и деятельности полиции. В этот период он подготовил ряд документов для реализации на практике идей, высказанных в его книге.

В ней Беккариа по-новому для того времени рассматривает такие понятия, как преступление и наказание, честь и свобода граждан, пути предупреждения преступности и т.д. Под преступлением он подразумевает деяние, которое запрещено законом.

Беккариа считает, что в преступлении виноваты две стороны – одна, это та, что его совершила, а другая, подтолкнувшая человека на это преступление. Он рассматривал не только формально-юридические признаки этого деяния, но и его содержательную сторону. Чезаре Беккариа утверждал, что из ряда преступлений должны быть выключены те деяния, которые не представляются опасными для человеческой жизни и свободы людей.

В тесной взаимосвязи с преступлением Чезаре Беккариа рассматривал наказание – логическое следствие правонарушений, ибо правонарушение и наказание связаны как причина и следствие. В этом аспекте Беккариа выдвигает ряд прогрессивных идей борьбы с преступностью.

1. “Никто не может быть назван преступником, пока не вынесен обвинительный приговор”. Этот принцип действует в уголовном праве современного уголовного закона.

2. Соразмерность преступлений и наказаний. Именно этот принцип является новым для того времени, поскольку базируется на принципе

эквивалентности. Беккариа выдвигает идею построения точной и всеобщей лестницы преступлений и наказаний, на которой они располагались бы в зависимости от степени причинения вреда, от высшей ступени к низшей. При этом он утверждает, что высшую ступень не должны занимать излишне жестокие наказания, поскольку это может нарушить соразмерность. Жестокое наказание, не увязанное с преступлением, вообще противоречит его целям.

3. Принцип равенства граждан перед уголовным законом – в данном случае при назначении наказаний. Этим он ломает стереотип, что юридическую ответственность несут только низшие сословия.

4. Принцип соответствия наказания преступлению. Он направлен против произвола суда, а также на осуществление равноправия в области уголовной ответственности.

5. Наказание должно быть неотвратимым. Этот принцип выступает необходимым аспектом законности и обязательным условием осуществления самого права.

6. Незамедлительность наказания. Наказание должно как можно скорее следовать за преступлением, чтобы наказание представлялось в уме человека как “необходимое и неизбежное следствие преступления”.

По его мнению, чем более становятся жестокими наказания, тем жестокость наказаний свидетельствует не просто о жестокости политической власти и её законов, а о жестокости самого общества. Именно это разрушает принципы и цели человеческого общества. Также одной из причин, которая разрушает общество, Ч. Беккариа считает смертную казнь, которая не удерживает других от совершения преступлений, а разрушает общество, подавая людям пример жестокости.

Для реализации таких прогрессивных принципов уголовной ответственности необходимо было осуществить кардинальные изменения в процессуальной сфере, которая к ним не была ещё готова.

Отсюда необходимость запрещения пыток как средства собирания доказательств. Потому что возникали прецеденты, когда невинные признавали себя в муках пытки виновными. Нет такой нации, нет такого века, где бы ни было таких примеров. Какова же цель наказаний, если могут пострадать безвинные люди?

Большое внимание Беккариа уделяет вопросам о причинах правонарушений и их предупреждения. Основной причиной правонарушений в его концепции являются “человеческие страсти”, эгоизм. Поэтому он видел задачу политики в том, чтобы предупредить преступления. Разумное законодательство и просвещенный народ – вот два необходимых условия для осуществления эффективной профилактики правонарушений.

Надо отметить, что эти идеи прогрессивны не только для его времени.

Они актуальны и сегодня. Многие положения его трактата нашли свое отображение в современном законодательстве. Беккариа предложил верный путь к оздоровлению уголовного законодательства 18 в.

І.Р. Григорян, 3 курс, факультет підготовки кадрів для Державного департаменту України з питань виконання покарань
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСОБИ У СІМЕЙНО-ПОБУТОВІЙ СФЕРІ

Злочини проти особи у сімейно-побутовій сфері – доволі специфічний різновид протиправних діянь. Ці злочини належать до категорії насильницьких, тобто таких, що вчинені на побутовому підґрунті.

Статистика стверджує, що злочини проти особи найчастіше здійснюються саме у сімейно-побутовій, конфіденційній сфері, через що найскладніше підлягають попередженню, адже про них порівняно рідко стає відомо правоохоронним органам.

У кримінологічній теорії питання щодо діяльності про недопущення вчинення злочинів залишається дискусійним, оскільки вона називається різними за обсягом і змістом поняттями: попередження, профілактика, превенція, запобігання, боротьба і та ін. На нашу думку, поняття “попередження” найбільш широко і точно виражає зміст цієї діяльності з приводу недопущення вчинення злочинів.

За визначенням Б.М. Головкина (“Кримінологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються у сімейно-побутовій сфері”), попередження сімейно-побутової тяжкої насильницької злочинності – це діяльність держави, суспільства і окремих громадян по випередженню, обмеженню і усуненню негативних явищ і процесів, що продукують і відтворюють цей вид злочинності, а також недопущення вчинення цього виду злочинів.

Виходячи з цієї дефініції, можна дійти до висновку, що попередження включає до себе всі ті заходи, які спрямовані на боротьбу зі злочинністю у той момент, коли злочин ще не вчинено, або у разі вчинення злочину доти, доки не настали негативні наслідки. Йдеться про усунення чинників, що сприяють учиненню злочинів, запобіганню, виявленню, припиненню злочинів, а також установленню осіб, що їх готують або вчиняють.

У літературі виділяється три види попереджувальної діяльності: загальносоціальна, спеціально-кримінологічна та індивідуальна.

Загальносоціальне попередження визначається як комплекс правових, соціально-побутових, культурно-виховних та інших заходів, що спрямовані на подальший розвиток і вдосконалення суспільних відносин у сімейно-побутовій сфері, суттєве обмеження існуючих у них протиріч і загальних причин конфліктності.

Спеціально-кримінологічна за тією ж теорією включає до себе три напрямки діяльності: профілактику; запобігання; припинення, які застосовуються у суворій послідовності.

Профілактика включає до себе всю існуючу систему заходів, спрямованих на виявлення явищ і процесів, що викликають виникнення сімейно-побутових конфліктів. Деякі вчені вважають причинами виникнення сімейних конфліктів різні за походженням явища та процеси: психологічну несумісність, низький рівень особистої культури, конфліктність як особистісну характеристику, схильність до наркоманії, алкоголізму тощо. Профілактика має на меті випередження виникнення або усунення цих негативних явищ.

Запобігання злочинам – це процес, спрямований на дискредитування самої злочинної ідеї з метою не допустити її зовнішнього вираження. А припинення злочину застосовується у випадку, коли не вдалося попередити злочин, для недопущення тяжких наслідків.

Ще одним різновидом попереджувальної діяльності є індивідуальна профілактика, котра в даній сфері передбачає виявлення конфліктних ситуацій, а також осіб з криміногенною поведінкою, тобто виділення “групи ризику” для подальшого на них впливу з метою недопущення злочинів. Індивідуальна профілактика – це сукупність різного роду впливів на осіб, які вчинюють або потенційно здатні вчиняти злочини, для усунення їх криміногенних властивостей.

Також доцільно виділяти віктимологічну превенцію, тобто систему заходів щодо зниження в населення чи окремих громадян ступеня ризику стати жертвами злочинних посягань у сімейно-побутовій сфері.

Взагалі злочини проти особи в сімейно-побутовій сфері відрізняються від інших тим, що ці злочини є наслідками сімейних конфліктів і протиріч, тому їх попередження полягає передусім у тому, щоб виявити ці конфліктні ситуації або, що доцільніше, виявити потенційних злочинців та жертв, так звану “групу ризику”. Так уже склалося, що найчастіше йдеться про неблагополучні сім’ї, де жертвами стають не лише члени подружжя, але й діти. Однак не варто стверджувати, що ця група злочинів вчиняється лише в середовищі алкоголіків, наркоманів та психологічно неврівноважених чи людей із викривленою свідомістю. Конфліктні ситуації можуть виникати раптово, але є так само небезпечні, адже і вони здатні призвести до злочину. Слід також звернути увагу на об’єкт попереджувального впливу. Так, Б.М. Головкін вказує на існування трьох рівнів.

1. На рівні суспільства ним виступають бідність, безробіття, погіршення морально-психологічного клімату в суспільстві, девальвація духовних цінностей.

2. Сімейно-побутова конфліктність, негативне оточення, криміногенна життєва ситуація.

3. На рівні конкретних особистостей – викривлення свідомості, антисуспільний спосіб життя.

Вважаємо, що держава зобов'язана виправити ситуацію, що склалася. Для початку необхідно, щоб держава ефективно використовувала всі методи профілактики, зокрема на індивідуальному рівні. Йдеться про переконання, стимулювання, примус і заохочення. Необхідною умовою вдалої боротьби зі злочинністю у сімейно-побутовій сфері є зниження динаміки маргіналізації суспільства, а також рівня латентності цих видів злочинів.

Отже, проблема попередження злочинності у сімейно-побутовій сфері повинна бути одним із пріоритетних завдань держави Україна, зокрема, та людства в цілому.

С.В. Давидов, 5 курс, факультет підготовки
кадрів для Міністерства внутрішніх
справ України
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

ВИВЧЕННЯ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В РЕГІОНІ ОРГАНАМИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Попередження злочинності – сукупність різноманітних заходів, які виконують спеціальні суб'єкти попередження, спрямованих на вдосконалення боротьби зі злочинами на їх початковому етапі, та підвищення правової свідомості громадян з метою усунення негативних процесів, що породжують злочини.

Злочинність має свої закономірності, яким притаманні свої особливості в кожному районі. Для активної протидії цьому явищу правоохоронні органи повинні ретельно вивчати прояви злочинності в регіоні і з'ясувати особливості дій кримінальних детермінант та планувати попереджувальну діяльність.

Регіон, область, місто, район можна характеризувати в залежності від кількості населення, розмірів території, характеру та кількості підприємств, навчальних закладів, медичних установ, фармацевтичної промисловості, працюючих закладів культури та розважальної індустрії, річного товарообігу на даній території, кількості безпритульної молоді на вулицях, рівня

безробіття. Наприклад, кількість зареєстрованих злочинів за дев'ять місяців 2005 р. в таких трьох промислових регіонах, як Київський, Харківський і Донецький складає 138 955 злочинів, що становить 27% від всеукраїнського показника, що більше, ніж по всій Західній Україні – 70 887 або 13%. Найбільш важливим критерієм характеристики для регіонів є структура злочинності, а саме частки та різновиди злочинів. Так, особливо тяжких злочинів на 10 000 населення в Харківській області 55,9 %, а Чернівецькій 29,3. Це пояснюється, у першу чергу, густотою населення в регіоні і підтверджує, що регіони також мають свою географію злочинності.

У кожному регіоні є свої “криміногенні точки”, в яких скоюється більшість злочинів на об'єкті попереджувальної діяльності. У містах такими точками є ринки, де скоюються різноманітні злочини, пов'язані з ошукуванням покупців (обмірювання, обвішування тощо). Також ринки, вокзали – місця скоєння “левової частини” крадіжок, грабєжів, шахрайств, про більшість з яких населення довідується набагато пізніше. Від цього зростає рівень латентної злочинності. Велике скопичення людей ускладнює попереджувальну роботу правоохоронних органів. У районах м.Харкова, де розташовані великі ринки, рівень зареєстрованих злочинів набагато вищий, ніж в інших районах. Дзержинський – 2290, Московський – 2309, Київський – 2314.

Ефективно попереджувати злочини в містах та районах, на підприємствах можна тільки при здійсненні низки заходів по підвищенню участі населення в охороні громадського порядку, зниженню латентної злочинності, попередженні злочинів серед неповнолітніх. Важливе значення має профілактична робота дільничних інспекторів та впровадження інноваційних технологій контролю. З урахуванням цих факторів органи внутрішніх справ повинні розробляти дієві плани боротьби зі злочинністю з застосуванням специфіки конкретного регіону, чому має сприяти раціональний перерозподіл та концентрація сил і засобів у найбільш проблемних зонах.

Так, у прикордонних регіонах необхідно впроваджувати раціональні схеми розстановок робітників таможні та прикордонних військ для боротьби з контрабандою і незаконним перетином кордону. На ринках, вокзалах, у курортних зонах, особливо в літній період, треба активізувати діяльність патрульно-постової служби та служби по боротьбі з економічними злочинами, по боротьбі з “кишеньковими крадіями” та шахрайствами, у районах з великим обігом фінансових засобів – робітників міліції по боротьбі з економічними злочинами (ВБЗЕЗ та податкові органи). Тим самим слід використовувати дієві засоби проти окремих груп злочинів.

Результатами їх діяльності мають бути попередження злочинних проявів органами внутрішніх справ, що закріплено у ст. 23 КПК України, де сказано, що слідчий аналізує умови, які сприяли вчиненню злочину, та

вносить пропозиції в орган державної влади й управління про усунення цих умов.

В.В. Ложкін, 4 курс,
факультет управління та інформатики
Національний університет внутрішніх
справ МВС України

ДЕТЕРМІНАЦІЯ ЗЛОЧИННОСТІ В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Проблема неухильного дотримання законів працівниками міліції при виконанні своїх службових обов'язків набуває нині великого значення. Факти злочинів у сфері службової діяльності співробітників міліції псують імідж усієї системи МВС України, сприяють зростанню недовіри громадян до здатності органів міліції забезпечити належний правопорядок у країні.

Для характеристики особи злочинців у правоохоронній системі дуже важливо зрозуміти причини формування злочинної поведінки й мотивацію їх незаконних дій.

Свого часу відома концепція М. Бентона започаткувала вивчення причин “поліцейських” правопорушень, виділивши підозрілість, внутрішню солідарність, соціальну ізоляцію та консерватизм поліцейської спільноти як базові характеристики, що детермінують правопорушення серед особового складу. Ця концепція в сучасній кримінології створює своєрідну основу для подальших розробок у цьому напрямі.

Аналіз різних підходів до проблеми причин злочинності дозволяє класифікувати їх за кількома підставами: ступенем охоплення, змістом, природою та сутністю.

Самі по собі причини, якими б вони не були, не породжують злочинність у сфері службової діяльності міліції, а лише стимулюють її розвиток. Лише за наявності сприятливих умов, тобто необхідних і достатніх обставин, за яких наслідок настає невідворотно, причини набувають можливості проявити себе.

В якості мотивації виступають, як відмічається в літературі, “усі види спонукань: мотиви, потреби, інтереси, прагнення, цілі, потяги, мотиваційні установки або диспозиції, ідеали тощо” (О.С.Новаков). Аналіз практики показує, що найбільш частими є дві групи мотивації службових злочинів.

Перша – це помилкове розуміння службових інтересів, обов'язків і повноважень. При цьому треба звернути увагу на те, що сукупність працівників ОВС із цим видом мотивації у практиці має такі різновиди: одна частина правопорушників, переслідуючи в цілому суспільно корисну мету (протидію злочинності), робить це з використанням незаконних методів. Інша

група з аналогічною мотивацією – піймати й покарати злочинця, однак джерелом цієї мотивації служить інше вихідне міркування: поліпшити показники роботи у своєму районі, області. Тут зовні шляхетні спонукання часто здобувають кар’єристський характер, переростають у корисливий, особистий.

Друга – охоплює іншу категорію злочинців із числа співробітників правоохоронних органів. Мотив злочинного поведіння в них тільки один – особиста вигода (користь). Це ті, хто був названий нашою пресою “перевертнями в погонах”.

Співвідношення духовних і матеріальних цінностей у людей такого типу обмежено рамками матеріально-речових відносин, прагненням побільше мати, причому способи та засоби досягнення цієї мети для них як би відступають на другий план. Оскільки головними в їх житті виступають гроші й цінності, такі злочинці внутрішньо готові на вчинення, як правило, будь-якого злочину заради досягнення мети. За своєю світоглядною позицією даний тип наближується до особистості корисливого загально-кримінального злочинця (О.С. Новаков).

Деякі науковці вважають, що протиправна поведінка працівників міліції може бути викликана також і ситуативною мотивацією, коли визначальну роль формування мотиву до протиправного діяння грає конкретна життєва ситуація. Однак вчинення злочину у сфері службової діяльності під впливом несприятливої ситуації завжди розкриває вади морально-психологічних якостей особистості. Справжню людину, віддану справі служіння закону, ніяка ситуація не може штовхнути на шлях вчинення посадового злочину. Отже, ситуативна мотивація вчинення злочину хоча й виявляє себе на тлі та під впливом випадкової ситуації, але при цьому тією або іншою мірою висвітлює приховані негативні властивості особистості, при відсутності яких взаємодія не могла відбутися.

Таким чином, детермінацію протиправної поведінки працівників ОВС в узагальненому вигляді може бути представлено як сукупність об’єктивних та суб’єктивних чинників.

До чинників об’єктивного порядку можуть бути віднесені: несприятливі економічні умови (низька зарплата, слабкі матеріальні стимули, загальна економічна криза у державі); незадовільний рівень соціального захисту працівників ОВС; недоліки правової бази діяльності міліції, суперечливість законів; недостатній розвиток форм громадського контролю за діяльністю ОВС; вади організаційно-управлінської структури; недосконала організація системи відомчого навчання та підбору кадрів; низький престиж роботи в міліції; нерозв’язаність правової культури громадян.

Суб’єктивними чинниками охоплюються, у першу чергу, ставлення

працівника, його оточення до порушень дисципліни та законності: низький рівень професійних знань; відсутність відповідних ціннісних орієнтацій; неадекватна професійна мотивація; низький рівень морального розвитку, емоційна незрілість, психічна неврівноваженість; нерозвиненість професійно значущих рис (уважність, комунікабельність, наполегливість); схильність до звинувачення оточуючих у скоєнні власних порушень.

Р.С. Лысенко, 5 курс, факультет подготовки кадров для Министерства юстиции Украины и судебной администрации
Национальная юридическая академия Украины
им. Ярослава Мудрого

КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ ПОЛОВОЙ СВОБОДЫ ЛИЧНОСТИ

Изнасилование – наиболее распространённое преступление в группе половых. Проведенные исследования показали, что причины изнасилований в большинстве случаев относятся к явлениям психологического порядка. Они имеют глубинный, в основном бессознательный характер. Объективные факторы выступают лишь в качестве внешних условий.

Предупреждение половых преступлений по сравнению с предупреждением других их видов отличается повышенной трудностью, поскольку большая часть из них не охватывается сознанием субъекта и плохо контролируется им.

Что же главенствует в предупреждении преступлений? Важно нравственное, в том числе половое воспитание. Лишённое ложной стыдливости и в то же время циничности и обнажённости, нравственное воспитание обязано ориентировать молодых людей в сфере сексуального общения, когда каждый может выступать в качестве уважаемого и равноправного партнёра. Подобное воспитание весьма актуально из-за общего снижения нравственности, требовательности к себе и другим в вопросах половых контактов. Не следует забывать, что в самых богатых и процветающих странах сексуальные преступления всё-таки совершаются, что свидетельствуют о том, что причины подобного рода преступления в общем мало зависят от материальных условий жизни людей и их экономического благополучия.

Для успешной борьбы с половыми преступлениями первостепенное значение имеет обеспечение общественного порядка, предупреждение пьянства и алкоголизма. Насильники и сексуальные убийцы чаще совершают

свои преступления в нетрезвом состоянии. Опасность алкогольного опьянения заключается и в том, что женщины в таком состоянии легче становятся жертвой сексуального насилия, во многих случаях провоцируя его своим поведением.

Предотвращению насильственных сексуальных преступлений может способствовать профилактика безнравственного образа жизни определённой категории людей, чаще всего молодёжи, которые организуют разного рода группы, компании, вечеринки с целью пьянства и разврата. Важно улучшение досуга молодёжи, обогащение его содержания.

Одним из путей социализации неблагополучных детей и подростков является вовлечение их в такого рода внешкольную, внеучебную деятельность, в которой могли бы проявиться их способности, душевные качества, где бы они могли получать одобрение, знаки внимания, уважение ребят и взрослых, приобретать навыки межличностного общения.

Нужна разъяснительная работа и среди тех женщин, кто поздно и безлюдной дорогой возвращается домой или идут из дома. В таких местах необходимо обеспечивать их безопасность силами милиции или представителей общественных организаций, они должны быть хорошо освещёнными и просматриваемыми. К числу подобных мест можно отнести нежилые, разрушенные и недостроенные здания, городские окраины, зелёные массивы, парки, пляжи и т.п., особенно в вечернее и ночное время.

Основное содержание работы по предупреждению сексуальных преступлений лиц с психическими аномалиями состоит в активном выявлении таких лиц и принятии к ним комплексных мер – предупредительных, оперативно-розыскных, нравственно-психологических, медицинских на базе углубленного изучения их личности, имеющих психических аномалий и их конкретных поведенческих выражений с тем, чтобы не допустить уголовно наказуемых сексуальных действий.

Предупреждение сексуальных преступлений лиц с психическими аномалиями может быть организовано по разным схемам и основаниям. Выделяют: 1) профилактику первичных сексуальных преступлений со стороны таких лиц; 2) исправление и предотвращение сексуальных преступников в местах лишения свободы; 3) профилактику повторных сексуальных преступлений со стороны лиц с аномальной психикой после отбывания ими наказаний.

В Украине психиатрическая помощь населению совершенно не достаточна, а сексологическая, тем более сексопатологическая, практически отсутствуют. В силу сложившихся традиций люди чрезвычайно редко обращаются к психиатрам и сексологам. Поэтому возникающие сексуальные проблемы, всегда сугубо интимные, они разрешают сами и нередко способами, запрещенными уголовным законом.

Следует учитывать и то, что сексуальные потребности мужчин

превышают таковые у женщин, что не может не отразиться на совершении сексуальных преступлений. Снизить уровень изнасилований возможно методом легализации проституции и уменьшением пропаганды сексуальных отношений. Конечно, лучше всего не попадать в ситуации, где женщина может быть подвергнута сексуальному нападению и даже убита. Поэтому необходимо избегать темных и безлюдных мест, во всяком случае не появляться там без надежного сопровождения, не принимать сомнительных предложений незнакомых и мало знакомых мужчин, например посетить их квартиру или прогуляться там, где половая агрессия возможна. Иными словами, нужно проявить элементарную житейскую осторожность и постоянно помнить, что личная безопасность очень часто находится в руках самого человека.

В. Малик, 5 курс, факультет подготовки кадров для Министерства иностранных дел Украины
Национальная юридическая академия Украины
им. Ярослава Мудрого

ПРОГРАММА РЕАБИЛИТАЦИИ ПРЕСТУПНИКОВ “КРИМИНОН”, ОСНОВАННАЯ НА МОРАЛЬНОМ КОДЕКСЕ “ДОРОГА К СЧАСТЬЮ”

Программа исправления нарушителей, которой занимается организация под названием Криминон, строится на открытиях Рона Хаббарда, сделанных им при изучении причин и профилактики преступности, когда он в конце 40-х годов прошлого века работал в правоохранительных органах Лос-Анджелеса. “Если Вы хотите перевоспитать преступника, – писал Рон Хаббард, – то Вам достаточно заглянуть в его прошлое и найти там момент, когда он лишился своего личного достоинства. Исправьте один лишь этот момент, и перед Вами больше не преступник”. Именно этого достигает программа Криминон, опираясь на книгу Рона Хаббарда “Дорога к счастью” и на ключевые принципы Саентологии.

Программа эта уникальна. В ней не применяются наркотические вещества или жесткие ограничения в целях наказания. Она опирается на то, что Л. Рон Хаббард назвал “изначальным добром” в каждом человеке. Такой подход может показаться неуместным по отношению к закоренелым преступникам, но результаты говорят сами за себя.

Программа была реализована с группой молодежи, 80% которой ранее многократно вступали в конфликт с законом. После успешного завершения курса, основанного на данной книге, 98% из них больше не

возвращались к преступной жизни. В своем комментарии по поводу этого беспрецедентного успеха Даниэл Блэк, главный чиновник суда по делам несовершеннолетних графства Батлер в штате Алабама, отметил, что система правосудия, которая занимается правонарушениями несовершеннолетних, остро нуждается в действенной общественной программе, которая помогала бы малолетним преступникам сделать первый шаг для возвращения к нормальной жизни”. Этой потребности отвечает книга “Дорога к счастью”. Мы начинаем с основ: надежный моральный фундамент, построенный на честности, моральной целостности и доверии; это и есть “дорога к счастью”.

Сейчас более чем в 2000 тюрьмах всего мира эта книга изучается каждый день, и закоренелые преступники, как правило, меняются после прохождения реабилитационной программы, известной как Криминон, в основе которой используется указанная книга. Программы по ней были осуществлены в некоторых из худших тюрем мира. Так, после ее применения в мексиканской государственной тюрьме, где 80% заключенных употребляли тяжелые наркотики и уровень рецидивизма составлял 70%, преступность снизилась до 10%.

Аналогичные результаты были получены и в Южной Африке, где рецидивизм в особо охраняемых тюрьмах был искоренен полностью. “Успех программы был выдающимся”, – написал верховный судья Претории, под чьей юрисдикцией было 55 судов. Объем работы судов для несовершеннолетних упал с 30 случаев в месяц до всего 2-х; остальные люди просто ничего противозаконного не совершили, чтобы предстать перед судом.

В США, чтобы улучшить общество, один бизнесмен вместе с мэром Харлингена (Техас) устроил всегородской конкурс “Покажите хороший пример”, в котором дети школьного возраста выполняли задания, основанные на “Дороге к счастью”. В процессе этой кампании каждая семья в городе с населением 60 тыс. человек получила экземпляр книги и инструкцию о том, как участвовать в программе.

Позднее отделение полиции города в ежегодном отчете за 1998 г. отметило падение преступности почти по всем главным категориям и отсутствие в городе убийств в течение всего года. Местная полиция терялась в догадках, как это произошло, и глава полиции мог только предположить, что этот спад возник из-за изменения к лучшему морального климата и в домах, и на улицах, что произошло это – точно в соответствии с целью, определенной “Дорогой к счастью”.

За счет проведения этих и других массовых кампаний “Дорога к счастью”, предлагая решения, основанные на здравом смысле, помогла десяткам миллионов людей лицом к лицу встретить вызов каждодневной жизни. Изложенные в ней нормы дают индивидууму карту дороги к более счастливой и безопасной жизни. Книга уникальна тем, что ее чтение

отсеивает ложные идеи о том, что “нормально” быть аморальным, и после ее чтения становится ясно, почему человеческое поведение действительно ведет к лучшему выживанию и более счастливому существованию. Это здравый смысл, выраженный в виде такого кодекса, которому можно следовать и делать это непрерывно. И подобно волнам на воде, улучшения и изменения, производимые и испытываемые теми, кто прочитал и использовал эту книгу, расходятся далеко и широко по всему обществу, принося мир и спокойствие, гордость и уважение и в конце концов более высокое качество жизни.

А. Панченко, 4 курс
Національний університет внутрішніх
справ МВС України

СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНЕ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Організована злочинність – найбільш небезпечний вид злочинності. Іноді її порівнюють з раковою пухлиною, маючи на увазі те, що вона подібно смертельній хворобі призведе до деградації соціального організму та що суспільство не знайшло ефективних заходів її позбавлення. У деякому сенсі організована злочинність вступає в конкуренцію з владними структурами і заважає проведенню оптимальної державної політики. У навчальному посібнику “Зарубіжна кримінологія” С.М. Іншаков зазначає, що економічна шкода від організованої злочинності складає приблизно 10% ВВП держави. Нескладно уявити, який імпульс розвитку національної економіки дало б звільнення від цього паразитичного утворення.

Існування злочинності взагалі і організованої злочинності зокрема пов’язане з проявом складних негативних суперечностей розвитку нашого суспільства. Деякі з них набувають властивостей основних криміногенних чинників злочинності, серед яких основними є соціально-економічні, організаційно-управлінські, політичні та ідеологічні.

До соціально-економічних можна віднести: глибокі кризові явища в економіці; помилки у процесі приватизації державного майна; слабкий контроль за діяльністю комерційних банків; непрозорість паливно-енергетичного ринку; безробіття; відсутність у громадян легальних можливостей на одержання заробітної плати, адекватної витраченій праці; низький життєвий рівень численних верств населення; намір окремих осіб жити за високими стандартами життя розвинутих країн при фактичній можливості досягти цього правовим шляхом тощо.

До організаційно-управлінських чинників можна віднести відсутність

жорсткого контролю з боку державного апарату за обліком і розподілом національного багатства при цьому часто необґрунтованому втручанні чиновників у всі сфери підприємницької діяльності.

Суттєвими причинами організованої злочинності є політична нестабільність у суспільстві. За останні роки в Україні з'явилося чимало політичних партій і рухів. З одного боку, це не погано, а з іншого – їх діяльність спрямована на боротьбу за владу будь-якою ціною.

Під ідеологічними чинниками розуміються, передусім, погіршення морального клімату в суспільстві, занепад духовних цінностей. Усі верстви населення прониклися корисливою психологією. Тон у суспільстві почали диктувати корумповані чиновники і ділки тіньової економіки.

Велику роль у злочинній діяльності кримінальних структур відіграють корупція, а також її найбільш небезпечний прояв – хабарництво. Вплив корупції, зловживання владою в особистих цілях, продажність влади взагалі сильно відчувається в нашій країні.

Наведений вище, хоча далеко не повний, перелік основних причин, що обумовлюють розвиток організованої злочинності, визначає характер і зміст заходів щодо її попередження. Визначимо лише окремі загальносоціальні та спеціально-кримінологічні.

Загальносоціальні заходи включають до себе перебудову в країні економічних відносин, спрямованих на підйом виробництва, підвищення ВВП, удосконалення податкового законодавства, упорядкування зовнішньоторговельної і фінансово-банківської діяльності, наведення порядку в сфері приватизації, посилення контролю за збереженням національного багатства, ліквідацію безробіття.

Особливе значення мають заходи щодо припинення розширення тіньового сектору – це включення його до системи державного оподаткування. Стосовно правової бази боротьби з організованою злочинністю, то тут уже були зроблені деякі кроки, наприклад, важливою подією в цьому напрямку стало прийняття у 2001 р. Кримінального кодексу України, в якому закріплено нові форми співучасті. Це вчинення злочину організованою групою і злочинною організацією, а також кримінальна відповідальність вже за створення злочинних організацій.

Спеціально-кримінологічні заходи попередження організованої злочинності передбачають профілактику (заходи, спрямовані на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють організованій злочинності), запобігання (заходи, спрямовані на виявлення, попередження та запобігання вчиненню злочинів організованими злочинними групами) та припинення (заходи, спрямовані на безпосереднє виявлення організованих злочинних груп).

Кожен має свою специфіку щодо того чи іншого виду організованої злочинності. Наприклад, за характером, формами розрізняють економічну та

загальнокримінальну злочинність (іноді виділяють ще злочинність неповнолітніх). Якщо профілактика економічної злочинності спрямована на поглиблену перевірку господарської діяльності підприємства, удосконалення валютно-митного контролю, то профілактика загальнокримінальної злочинності спрямована на проведення патрулювання у громадських місцях, проведення індивідуальних і групових бесід з особами, схильними до скоєння злочинів тощо, а профілактика злочинності неповнолітніх – на знешкодження джерел антисоціального впливу, забезпечення виховно-профілактичного впливу тощо. Подібні відмінності можна простежити і при застосуванні заходів запобігання та припинення організованої злочинності.

Таким чином, організовану злочинність попередити можливо, але тільки при координації зусиль державних органів та суспільства, а також використовуючи загальні та спеціальні заходи попередження організованої злочинності в сукупності.

О.О. Уварова, 5 курс, факультет підготовки кадрів для Міністерства юстиції України та судової адміністрації
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї: ВІТЧИЗНЯНИЙ І МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Насильство в сім'ї залишається однією із найскладніших проблем у будь-якому суспільстві. Як стверджують німецькі дослідники, суспільство зазвичай проходить через п'ять головних етапів у процесі визнання того факту, що певний тип поведінки або соціальний феномен є “соціальною проблемою”. На першому етапі жорстоке поводження може сприйматися як норма. На цій стадії громадська думка не тільки не розглядає домашнє насильство як проблему, але часто звинувачує жертв у тому, що вони “провокують” таке поводження.

Другий етап – це усвідомлення проблеми, яке розвивається після публікацій у ЗМІ про наслідки такої поведінки. Наприклад, у США проблема насильства стосовно жінок не сприймалася серйозно до кінця 1960-х рр., коли стаття про “синдром дитини, що зазнавала побоїв” Генрі Кемпе та його колег привернула увагу до цієї проблеми на національному рівні. За кілька років усі 50 штатів увели законодавчу норму про обов'язкове повідомлення про жорстоке поводження з дітьми. Третій етап характеризується початком системних досліджень з цього питання. Вчені, захисники прав жінок і політики починають звертати увагу на цю проблему та пропонують кроки

щодо попередження та протидії її наслідкам. Четвертий етап орієнтується на активну протидію. Західні демократичні країни досягли цього етапу в 1980-х роках. Тоді ж у США пройшла національна кампанія під гаслом “Потрібно розповісти”, після якої зросла кількість повідомлень про випадки насильства. Широка увага громадськості, створення більшої кількості притулків для постраждалих членів подружжя, введення захисного опікунства над дітьми та пові-домлення про жорстоке поводження із дітьми та членами подружжя сприяли зменшенню випадків насильства в останні роки. Однак жодне із сучасних суспільств ще не досягло завершального етапу – ліквідації домашнього насильства.

Домашнє насильство є серйозною проблемою в усіх суспільствах, проте вони відрізняються методами її вирішення. Законодавчі зміни є головним із заходів державної політики, спрямованих на попередження й подолання насильства в сім’ї. У 90-х рр. акцент в обмеженні та протидії домашньому насильству було зміщено на підсилення кримінального законодавства. Наприклад, в Англії та Уельсі Закон про шлюб від 1996 р. дозволив жертвам домашнього насильства звертатися до суду з вимогою вжиття заходів проти кривдників. Судові рішення за такими заявами спрямовані на припинення правопорушень або, у певних випадках, забороняють кривдникам доступ до будинків, де проживають їхні сім’ї. В Австралії у 90-х рр. були введені захисні норми щодо домашнього насильства, які стали засобом судового захисту жертви від подальших актів насильства. Їх порушення вважається злочином, за який поліція без попередження може заарештувати порушника. Федеральний уряд США йшов поступово до визнання серйозності проблеми домашнього насильства. У 1984 р. було прийнято Закон про попередження насильства в сім’ях, який забезпечує федеральне фінансування місцевих громад та штатів для розвитку системи послуг, координації досліджень та проведення тренінгів із метою протидії насильству в сім’ях. Крім того, був прийнятий Закон про жертви злочинів. Він забезпечує фінансування державних установ для видачі компенсацій жертвам злочинів. У 1994 р. був прийнятий Закон про злочини (який містить розділ про насильство стосовно жінок). Він розглядає злочини на гендерній основі як порушення цивільних прав жінок та гарантує їм право подати судовий позов проти особи, яка вчиняє насильство. Якщо кривдник перетинає кордон штату для вчинення домашнього насильства, то ця дія розглядається як федеральний злочин. Крім того, постанови судового захисту зберігають чинність у інших штатах, а спроба нелегально проникнути в інший штат тягне за собою кримінальні санкції щодо порушника. У 1996 р. Президент США Клінтон створив Відділ з проблем насильства щодо жінок у складі Міністерства юстиції. Його завданням є координація різних федеральних програм з метою виконання Закону про насильство проти жінок. На додаток до цих змін у федеральному законодавстві майже всі штати

прийняли закони, які дозволяють члену подружжя подавати позов проти іншого члена подружжя за “збитки”, жорстоке поводження, побиття або свідоме провокування емоційного розладу.

Україна стала однією з перших країн СНД, які прийняли окремий нормативно-правовий акт з попередження насильства в сім’ї. Так, 15 листоп. 2001 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України “Про попередження насильства в сім’ї”. Цей закон визначає насильство в сім’ї як будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім’ї відносно іншого члена сім’ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім’ї як людини та громадянина і завдають йому моральної шкоди, а також шкоди його фізичному чи психічному здоров’ю. Таким чином, виділяється чотири види насильства в сім’ї: фізичне, психологічне, економічне і сексуальне. Крім того, даний нормативно-правовий акт визначає органи та установи, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім’ї, підстави для їх здійснення тощо. На виконання Закону України “Про попередження насильства в сім’ї” було прийнято ряд підзаконних нормативно-правових актів, присвячених цій проблемі.

Незважаючи на те, що практика застосування вказаних нормативно-правових актів виявила цілу низку колізій і прогалин у правовому регулюванні проблеми насильства в сім’ї, безумовно, позитивним є факт її визнання і закріплення заходів із подолання даного негативного соціального явища на законодавчому рівні.

*С.О. Яковів, 5 курс, факультет підготовки
кадрів для Міністерства внутрішніх
справ України
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ЗАХИСТ ІНТЕРЕСІВ НЕПОВНОЛІТНЬОГО В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Уведення спеціалізації суддів щодо розгляду справ неповнолітніх – це перший крок до створення чинної системи ювенальної юстиції. Розгляд справи в суді – найважливіший момент кримінального процесу.

Неповнолітній підсудний (обвинувачений) або потерпілий є учасниками судового розгляду. Та чи є вони в повному обсязі дієздатними? У чинному кримінально-процесуальному законодавстві це питання не врегульовано. Тому є сенс поглянути на цю проблему з точки зору

цивільного права. Адже питання неповної дієздатності неповнолітніх у кримінальному судочинстві, яке містить у собі елементи часткової та відносної дієздатності, можна розглядати за аналогією з цивільним правом. Недаремно захист їх законних інтересів закон покладає на захисника (адвоката) та законного представника. Проблеми з залученням до справи захисника широко відомі. Більшість неповнолітніх та їх батьків не спроможні через малозабезпеченість (або не бажають) укласти угоду з адвокатом. Механізм залучення до справи захисника за призначенням не відпрацьовано у законодавстві. Захисникам за участь у таких справах гроші не сплачують, тому в більшості випадків, якщо їх умовили брати участь у справі, вони виявляють байдужість, не забезпечуючи належний рівень захисту інтересів неповнолітнього. Нерідко неповнолітній обвинувачений на досудовому слідстві бачить захисника лише один раз – коли йому пред'являють обвинувачення або знайомлять із матеріалами справи. Тому серед працівників правоохоронних органів поширена думка, що для обвинуваченого (підсудного) адвокат за призначенням гірший, ніж прокурор. Отже, ця проблема підлягає негайному вирішенню на законодавчому рівні, з обов'язковим виділенням бюджетних коштів для оплати праці захисника за призначенням.

Загальновідомий фактор – що більшість неповнолітніх, які вчинили злочин, виховуються в неблагополучних родинах. Поширені випадки прямого підбурювання батьків (опікунів) неповнолітніх до вчинення злочину або злочин вчинявся за їх мовчазною згодою. Тому розгляд проблем, пов'язаних із вступом та участю у справі законного представника неповнолітнього, потребує вирішення багатьох питань, а саме:

- один чи обидва батьки можуть брати участь як законні представники на досудовому слідстві та при судовому розгляді справи;
- як слід діяти слідчому або судді, коли між представником та неповнолітнім виникли суттєві розбіжності щодо вчинення процесуальних дій по справі (наприклад, при закритті справи з nereабілітуючих обставин, розміру відшкодування та ін.);
- чи може законний представник одночасно бути потерпілим у кримінальній справі;
- якщо батьки неповнолітнього вчинили злочин щодо нього та ще не позбавлені батьківських прав, постає питання: хто за відсутності інших родичів повинен представляти інтереси неповнолітнього потерпілого?

Тому питання участі законного представника неповнолітнього у кримінальному судочинстві потребує більш ретельного вивчення та законодавчого регулювання.

Як свідчить судова статистика, за 2002 р. було засуджено 20 104 особи у віці від 14 до 18 років, які вчинили злочин. Із них: до вчинення останнього злочину: 1 910 осіб перебувало на обліку в органах внутрішніх

справ; звільнені від кримінальної відповідальності 564 особи; засуджені 2 617.

Тобто 5 091 особа (більше 25%) до вчинення останнього злочину вже потрапляла в поле зору правоохоронних органів. Із загальної кількості засуджених осіб – 20 104 виховувалось в родині з одним із батьків; 9 116 поза родиною, в інтернаті, дитбудинку – 1 233. Отже, 10 549 осіб (більше 51%) від загальної кількості засуджених виховувались у неповній сім'ї або без сімейної опіки.

Таким чином, однією з головних причин вчинення підлітками злочинів є неналежна виховна робота з боку родини підлітка, а також незадовільна робота відповідних державних органів щодо профілактики злочинності та належного контролю за поведінкою засудженого.

Вважаємо за доцільне для захисту інтересів неповнолітніх створити на державному рівні відокремлену службу судових вихователів, на яку покласти обов'язки по проведенню роботи з профілактики злочинів серед підлітків, звільнених від покарання з випробуванням та звільнених з місць позбавлення волі, посилити на законодавчому рівні відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, продаж підліткам спиртних напоїв та тютюнових виробів.